

Byfolk og politikk
Gjennomgang av data fra en
befolkningsundersøkelse
i Bergen, Oslo og Tromsø

av

Jacob Aars

Stein Rokkan senter for flerfaglige samfunnsstudier
Universitetsforskning i Bergen
Desember 2002

Notat 30-2002

Innhold

Forord	iii
Sammendrag.....	iv
Summary.....	v
Innledning.....	7
Bykonteksten: Hva er spesielt?.....	9
Deltakelse: Omfang og innhold.....	11
Politisk sosialisering.....	12
Politisk deltakelse: Formelle kanaler	17
Politisk deltakelse: Omfanget av enkeltsaksengasjement	20
Politisk deltakelse: Type enkeltsaksengasjement	23
Frivillig arbeid som politisk deltakelse.....	25
Politisk forbruk	33
Ulike politikkdefinisjoner.....	35
Politisk deltakelse: Deltakelsesreserven	38
Sosial kapital.....	47
Oppsummering.....	54
Litteratur	58
Vedlegg 1: Spørreskjema.....	61

Forord

Dette notatet inngår i prosjektet «Politiske uttryksformer i en bykontekst.» Prosjektet er finansiert av Norges Forskningsråds program «Byutvikling – Drivkrefter og planleggingsutfordringer.» Medarbeider på prosjektet er Svein Kvalvåg. Takk til ham for nyttige kommentarer. Jeg vil også rette en takk til Dag Arne Christensen og Signy Vabo som har tatt seg tid til å kommentere tidligere versjoner.

Desember 2002

Jacob Aars

Prosjektleder

Sammendrag

Denne rapporten er en gjennomgang av en spørreundersøkelse som er gjennomført innenfor prosjektet «Politiske uttrykksformer i en bykontekst». Formålet med prosjektet er å øke innsikten i nye politiske uttrykksformer og former for medborgerskap innenfor en bykontekst. Byen tilbyr mange muligheter både til å utvikle og kanalisere et politisk engasjement. Hvilke kanaler finnes, og hvem deltar i de ulike kanalene? Spørreundersøkelsen kartlegger en rekke ulike deltakelsesformer hos de spurte, både de som går gjennom formelle og de som går gjennom uformelle kanaler. Undersøkelsen søker også å kartlegge ulike former for sosial kapital. Dette omfatter spørsmål om respondentenes tilknytning til ulike fellesskap og administrative nivå, tillitsoppfatninger hos de spurte, og deres bruk av ulike fritidstilbud.

Byen er karakterisert av tetthet og potensielt stor grad av eksponering for annerledeshet. I et slikt perspektiv fremmer bykonteksten viktige politiske kvaliteter som gjensidighet og toleranse. På den annen side er byen preget av et sosialt segregert bopsettingsmønster og således opphopning av politiske ressurser og aktiviteter innenfor noen områder. Eksponering kan føre til behov for innkapsling. Jeg har argumentert for at byborgeren som potensiell politisk deltaker på den ene siden er gjenstand for en spesiell utsatthet og på den andre siden en avsondring fra annerledeshet som innbyggere i rurale omgivelser neppe kan oppnå, om de skulle ønske det.

Et hovedinntrykk fra gjennomgangen av spørreskjemamaterialet er at byborgerne ikke er politisk passive eller apatiske. De er tvert imot ganske aktive, kanskje mer aktive enn vi kunne forvente ut fra hva vi vet om valgdeltakelse og oppslutning om de politiske Men materialet viser store forskjeller mellom grupper med ulik sosial status, og enkelte tegn tyder på at forskjellene kan tilta snarere enn avta i årene fremover. Utdannelse har liten betydning for deltakelse gjennom valg og ingen effekt på partideltakelsen. Men når vi ser på de mer uformelle deltakelsesformene, som enkelt-saksengasjementet, er de sosiale forskjellene betydelige. Jo mer uformelle aktivitetene er, desto større er de sosiale skjevhetene i deltakelsesmønsteret. Når vi samtidig ser at det skjer en forskyvning mellom deltakelsesformene, slik at en større andel av den politiske deltakelsen kanaliseres gjennom de direkte, uformelle kanalene, er det grunn til å reise spørsmål om deltakelsesmønsteret også blir skjevere. De kollektive massemobiliseringsorganisasjonene svekkes. Politisk aktivitet blir i større grad individuelt innrettet og basert på individuelle ressurser. Mange vil nok se på fremveksten av nye politiske uttrykksformer som en vitalisering av lokaldemokratiet, men baksiden av medaljen er at utviklingen kan redusere de svakestes innflytelse og, til slutt, koble disse fra de politiske institusjonene.

Summary

This report presents preliminary findings from a survey conducted within the project «New Forms of Political Participation in an Urban Context». The project aims at gaining insights into local citizenship and new forms of political participation within an urban context. The city offers a wide variety of possible avenues for political involvement. Furthermore, the urban context represents a particular form of public exposedness. In an urban context one is inevitably exposed to unfamiliar perspectives and experiences. Urbanity implies an unavoidable publicness. This publicness may prove to be a great resource to some. To others it feels threatening and they seek to retreat from public spaces into private lacunae. In what ways do citizens participate, and who participates in various activities? The survey maps a number of participatory forms, both formal and informal. The questionnaire also includes several questions to indicate social capital.

The urban citizen is not politically passive or apathetic. But the evidence reveals considerable social differences. Some observations even suggest that the social bias in political participation will increase in the years to come. Education shows only weak effects on turnout and no effects whatsoever on party involvement. However, when looking at less formal activities, like single-issue involvement, social differences are significant. Simultaneously we watch a shifting in the way people participate. The citizens' engagement is channelled through direct channels and traditional mass mobilising organisations, like political parties, are losing ground. Political involvement is turning into an individual activity, based on individual resources. New forms of political engagement are welcomed as tokens of a democratic renewal. Nevertheless, the evidence presented here prompts the question whether the rise of new forms of participation may eventually shut the less resourceful out of politics.

Innledning

Denne rapporten er en gjennomgang av en spørreundersøkelse som er gjennomført innenfor prosjektet «Politiske uttrykksformer i en bykontekst». Formålet med prosjektet er å øke innsikten i nye politiske uttrykksformer og former for medborgerskap innenfor en bykontekst. Norske byer er i økende grad sosialt og kulturelt heterogene. Samtidig ser vi tegn til at tradisjonelle politiske styringsstrukturer i byene løses opp og fragmenteres. Begge disse utviklingene representerer utfordringer for forståelsen av det politiske og politisk handling. Prosjektet tar sikte på gjennom empiriske studier å bidra til en nedenfra-og-opp-forståelse av politiske uttrykksformer og institusjonelle nydannelser. En overordnet forskningsoppgave er å undersøke ulike gruppers forståelse av politikk og politisk handling og se hvilke mekanismer for inklusjon og eksklusjon nye politiske uttrykksformer kan innebære.

Prosjektet dreier seg om politiske uttrykksformer i en bykontekst. Byen tilbyr mange muligheter både til å utvikle og å kanalisere et politisk engasjement. Hvilke kanaler finnes, og hvem deltar i de ulike kanalene? Vi har søkt å legge til grunn en vid oppfatning av politikk og politisk relevante handlinger. Spørreundersøkelsen kartlegger en rekke ulike deltakelsesformer hos de spurte, både de som går gjennom formelle og de som går gjennom uformelle kanaler. Undersøkelsen søker også å kartlegge ulike former for sosial kapital. Dette omfatter spørsmål om respondentenes tilknytning til ulike fellesskap og administrative nivå, tillitsoppfatninger hos de spurte, og deres bruk av ulike fritidstilbud.

Prosjektet baserer seg hovedsakelig på to datakilder. For det første gjennomføres det en serie kvalitative intervjuer med aktører i to utvalgte saker i Bergen kommune om mobilisering, aktivitetsmønster og nettverksdannelser. I tillegg til intervjuer benytter vi også et omfattende dokumentarisk materiale for å sette oss inn i de aktuelle sakene. For det andre gjennomføres det en spørreundersøkelse i tre norske bykommuner: Bergen, Oslo og Tromsø. Vi har intervjuet 400 respondenter i hver av de tre byene.

Formålet med rapporten er å gi en bredest mulig oversikt over spørreskjema materialet. Bredde er prioritert fremfor dybde i dette tilfellet. Fremstillingen er basert på enkle marginalfordelinger og krysskjøringer etter et sett standard bakgrunnsvariable. Mer inngående analyser av det empiriske materialet vil bli gjennomført senere.

Bakgrunnsvariablene by, kjønn, alder, utdanning og yrkestilhørighet er benyttet gjennom presentasjonen av dataene. Som nevnt er undersøkelsen gjennomført i tre byer: Bergen, Oslo og Tromsø. De tre byene er ulike på mange måter. De er spredt geografisk. De har det til felles at de ikke bare er storbyer i norsk sammenheng, men også regionale sentra og i en viss forstand hovedsteder i hver sin region. Oslo skiller seg ut

fra de to andre ved at den faktisk er hovedstad. I tillegg har Oslo en dobbel status ved at byen både er kommune og fylkeskommune. Men også de to andre byene er tilholdssted for den fylkeskommunale administrasjonen. Selv om byene alle er storbyer i norsk sammenheng, er de av ulik størrelse. Oslo har litt i overkant av 500.000 innbyggere, Bergen har 230.000, mens Tromsø har 60.000 innbyggere. I folketall utgjør Tromsø en knapp sjettedel av Oslo. Ikke desto mindre er Tromsø storbyen innenfor sin region. Ulikhetene mellom byene gjør det viktig å undersøke om det er forskjeller mellom dem med hensyn til innbyggernes politiske aktivitetsmønster.

De øvrige bakgrunnsvariablene representerer ulike indikasjoner på sosiale ulikheter som vi har grunn til å anta at har betydning for politisk aktivitet. Kjønn har tradisjonelt vært en viktig politisk variabel. Politikken har vært en maskulin arena. Men vi vet også at dette er i ferd med å endre seg. Ikke minst har det betydning at kvinner har fått utdanning og er blitt yrkesaktive i langt større grad enn de tradisjonelt har vært. Vi antar således at kjønn spiller sammen med utdannelses- og yrkesvariabelen, men det er også grunn til å anta at disse to variablene har selvstendig betydning for deltakelsen. Alder har også vist seg å ha stor betydning for innbyggernes deltakelsesprofil. Særlig har det vært bekymring fordi de yngste velgerne er klart overrepresentert blant hjemmesitterne ved valg. Yrkestilknytning har også vist seg å ha stor betydning for hvem som er politisk aktive og hvem som ikke er det. Yrkeslivet gir tilknytning til sosiale fellesskap som i neste omgang kan åpne for politisk aktivitet.

Som nevnt er det intervjuet 400 innbyggere i tre byer. Undersøkelsen ble gjennomført av Opinion AS i desember 2001. Utvalget er gjort slumpmessig blant personer fra 18 år og oppover. Respondentene er trukket fra Telenors register over private telefonabonnenter. Tabellen nedenfor viser antallet oppringte personer og bortfall i henholdsvis Bergen, Oslo og Tromsø.

Tabell 1 Oppringte respondenter og bortfall:

	Antall spurte	Antall ikke svar	Antall svarnekt	Totalt antall oppringte
Bergen	400	142	281	823
Oslo	400	238	330	968
Tromsø	400	172	240	812
Totalt	1200	552	851	2603

Det totale antallet oppringte er størst i Oslo. Men det er bergenserne som er de minst villige til å svare. Dersom vi ser på andelen av de oppringte som enten ikke svaret på telefonen eller nektet å gjennomføre intervju, er det i Bergen 66 % som nektet å svare,

mens 34 % ikke besvarte telefonen. Både i Oslo og i Tromsø var andelen svarnekt noe lavere enn i Bergen, 58 %, mens andelen ikke-besvarte oppringninger var 42 %.

Bykonteksten: Hva er spesielt?

Bare en liten del av den norske kommuneforskningen har rettet spesiell oppmerksomhet mot byen. Hva er spesielt ved byen som kontekst når man skal studere politisk deltakelse? En hovedantakelse er at tilknytning til kollektiv og grupper tar form av den måten folk bor, arbeider og omgås i fritiden på. Byen er et konsentrert arbeidsmarked, noe som igjen medfører stor konsentrasjon av mennesker. Dette får igjen konsekvenser for bomønstre. Mange mennesker bor på et lite område. Nye transportmidler, særlig utbredelsen av privatbilen, har gjort at bomønsteret i byene har endret seg. Mens så å si alle som arbeidet i byen tidligere også bodde i byen, er det blitt vanligere for den som arbeider i byen å bo et stykke utenfor. Uansett om folk bor i sentrumsnære områder, om de bor i drabantbyer eller andre forsteder, bor de jevnt over nærmere sine naboer enn folk i landlige områder. Innbyggertetthet og konsentrasjon av næringsvirksomhet gir også grunnlag for en kulturell konsentrasjon. I byene finner vi således et tilbud av konserter, teatre og utesteder som vi ikke finner tilsvarende til på landsbygda.

Geografisk inndeling i byene sammenfaller ofte med sosial stratifikasjon (Bäck 2001). Innenfor hver enkelt bydel kan man ofte finne konsentrasjoner av innbyggere som deler de samme egenskapene. Det vil si at vi i byene ofte har konsentrasjoner av grupper med ressurser og tilsvarende konsentrasjoner av marginaliserte grupper. Etersom det offentlige tjenesteapparatet baserer seg på geografiske inndelinger, vil det offentlige tjenestetilbudet også bli preget av at den sosiale lagdelingen følger noen territorielle grenser. Politisk har dette betydning på flere måter, men en viktig politisk implikasjon er at de politisk ressurssterke også kan lokaliseres til noen relativt avgrensede områder. I dette prosjektet er aktivistene særlig viktige. Både som potensielt innflytelsesrike aktører, men også som viktige formidlere mellom det politiske systemet og større velgergrupper. De er både bærere og fortolkere av folkeopinionen.

Det kan argumenteres for at bykonteksten innebærer en blanding av nærhet og distanse. Tetthet fører til nærhet. Derfor kan vi si at byen medfører uunngåelige møter med andre. Ut fra dette kunne vi anta at innbyggerne i byene eksponeres for spesielt mange ulike erfaringer og virkelighetsoppfatninger. Vi kunne kanskje føye til at livs-syn og virkelighetsoppfatninger får friere utløp i bykonteksten. Det er ikke bare antallet uttrykk som skiller bykonteksten fra landsbygda, men også styrken i uttrykkene.

Slik eksponering eller utsatthet kunne tenkes å gi opphav til ulike effekter som vil være viktige fra et politisk deltakelsesperspektiv. En mulighet er at byborgeren vil utvise større grad av toleranse overfor erfaringer som er ulike hans egne, ettersom han oftere eksponeres for dem. En annen mulighet er at denne eksponeringen leder til kon-

frontasjon og intoleranse. I praksis vil vi kanskje overdrive betydningen av byborgrens utsatthet overfor det som er fremmed. Bosettingsmønster og livsmønster blant byborgere vil ofte være segregert. Folk omgås, arbeider sammen med og bor i nærheten av mennesker som ligner dem selv. Mange søker å unngå den utsattheten som byen kan innebære. Den potensielle eksponeringen kan paradoksalt nok føre til at sosiale grupper avsondres fra hverandre.

I enkelte sammenhenger blir det argumentert for at denne kombinasjonen av nærhet og distanse er gunstig både fra et økonomisk og et politisk-administrativt synspunkt. Et viktig tema i dette prosjektet er sosial kapital. Selv om Robert Putnam ikke var den første til å anvende begrepet, har mye av debatten om begrepet vært konsentrert om Putnams arbeider. Han definerer sosial kapital som:

«... features of social organization, such as trust, norms, and networks, that can improve the efficiency of society by facilitating coordinated actions» (Putnam 1993:167)

Tillit er en av hovedkomponentene i Putnams begrep om sosial kapital. Men den tilliten som helst leder til økonomisk fremgang og gode offentlige tjenester er ikke den sterke, personlige tilliten. I stedet hevder Putnam at legitimiteten til et politisk-administrativt system hviler på en upersonlig, «tynn» tillit blant medborgerne. Denne tilliten er tynn i den forstand at samhandling kan finne sted uten at man på forhånd har kjennskap til den man skal samhandle med. En tjeneste medfører ikke et automatisk krav om en gjentjeneste. Denne formen for tillit manifesterer seg både i horisontale relasjoner, mellom medborgerne, og i vertikale relasjoner, mellom medborgerne og myndighetene. En slik type tillit er også viktig for økonomiske aktører. Økonomisk samhandling er mulig fordi aktører i hovedsak kan feste lit til at alle aktører handler ut fra et sett felles grunnregler. Motsatsen til denne formen for tillit er den personavhengige, «tykke» tilliten. Tillit er i dette tilfellet basert på kjennskap, vennskap, eller familiære forbindelser. Her vil det eksistere et stort antall etiske kodekser avhengig av de enkelte relasjonene.

Politisk og byråkratisk beslutningstaking baserer seg på henholdsvis offentlig begrunnelse og tilgjengelige regler. I begge tilfeller er personlige relasjoner problematiske. Politiske vedtak må kunne vise til kollektive begrunnelser, mens byråkratiske vedtak baseres på anvendelse av et kjent regelverk. I tilfellet politikk skal enkelttilfeller innordnes under en henvisning til kollektivet. I tilfellet byråkrati skal enkelttilfeller innordnes under en bestemt regel. Tildelinger på bakgrunn av personlige relasjoner vil i begge tilfeller være problematiske.

En annen viktig komponent i Putnams begrep om sosial kapital er tilhørighet til nettverk. Men nettverkene kan bli for tette og ekskluderende. Små kommuner vil ofte være karakterisert av kjennskap. Derfor er det ikke urimelig å anta at personlige relasjoner vil spille en større rolle i små kommuner enn i store kommuner. Byen vil være preget av en avstand som gjør det enklere å fatte vedtak på grunnlag av upersonlige

betraktninger. Byens upersonlige relasjoner, *avstanden*, kan således betraktes som en styrke i politisk sammenheng. Det uunngåelige møtet mellom de mange ulike erfaringer og livsstiler, *nærheten*, kan øke politiske beslutningstakeres evne til å se utover seg selv og sin gruppes interesser.

Men nettverkene er ikke bare av uformell karakter. Innbyggerne er i ulik grad medlemmer av frivillige organisasjoner og politiske partier. Disse strukturerer på den ene siden samhandling mellom innbyggerne og, på den andre siden, samhandling mellom innbyggerne og offentlige myndigheter. Vi kan anta at disse mobiliseringsorganisasjonene fungerer på andre måter i små kommuner enn i større bykommuner.

Blanding av avstand og nærhet har litt ulike konsekvenser for den politiske deltakelsen. Valgdeltakelsen ved kommunevalg var frem til ca. 1970 størst i store kommuner. Etter den tid er det i de små kommunene deltakelsen har vært størst. Fallet i valgdeltakelse på 80- og 90-tallet kan først og fremst forklares med fallet i deltakelse i de største kommunene. De minste kommunene har vært preget av større stabilitet (Bjørklund og Saglie 2000). Studier av velgernes preferanser i små og store kommuner viser samtidig klare forskjeller (Skare 1996). Velgerne i store kommuner legger først og fremst vekt på partipreferanse når de stemmer ved lokale valg, mens velgerne i små kommuner i større grad stemmer ut fra preferanser for enkeltkandidater. Lokalpolitikken i de små kommunene har med andre ord et stort innslag av personlige tillitsrelasjoner. Samtidig som de politiske partiene er viktigere for velgerpreferansene i de største kommunene, er det en større andel av befolkningen som er medlemmer av politiske partier i små kommuner. En forklaring kan være at partiene først og fremst er profesjonelle valgorganisasjoner i de største kommunene. I de mindre kommunene er partiene av rekrutteringshensyn avhengig av at den større andel av befolkningen er aktive, eller i det minste er tilknyttet, partiet.

Det er valgdeltakelse og partideltakelse. Men folk deltar gjennom en rekke andre kanaler i tillegg til de formelle. Også når det gjelder denne typen politisk aktivitet, er det forskjell på små og store kommuner. Samlet sett har det skjedd en ikke ubetydelig vekst i aktiviteten gjennom disse mer uformelle aktivitetene. Mens deltakelsesveksten har vært kraftig i de mindre kommunene, har den vært mindre i de største kommunene, bykommunene (Bjørklund og Saglie 2000:86). Men det har like fullt vært en vekst.

Deltakelse: Omfang og innhold

Den følgende datagjennomgangen skal vise både den aktiviteten som kanaliseres gjennom de formelle organene og den aktiviteten som får sitt utløp gjennom mer uformelle kanaler. For det første skal vi undersøke i hvilken grad folk faktisk er politisk involvert. For det andre skal vi undersøke hvilket potensial som finnes for at folk skal enga-

sjere seg i fremtiden. Det innebærer at vi opererer med en klassifisering av politisk deltakelse slik det er vist i tabell 2.

Tabell 2 Klassifisering av former for politisk deltakelse

	Formelle kanaler	Uformelle kanaler
Faktisk	Valg, parti, tillitsverv	Aksjoner, kampanjer
Potensiell	Villighet til verv og parti	Villighet til aksjoner og lignende

Den følgende presentasjonen skal i hovedtrekk følge denne klassifiseringen. Imidlertid er første punkt i presentasjonen å gi en beskrivelse av respondentenes politiske bakgrunn. Studier av politisk deltakelse har vist at politisk aktive er sosialisert inn i et politisk miljø allerede fra oppveksten av. Sosialisering har potensielt betydning både for partivalg og for politisk aktivitetsnivå. En mulig antakelse er at sosialisering er blitt mindre viktig for partivalg, men fremdeles er dette trolig en viktig variabel for å forstå hvem som blir politisk aktive og hvem som ikke blir det.

Politisk sosialisering

I tidligere undersøkelser av rekruttering til politiske tillitsverv har det vist seg at politisk bakgrunn kan være viktig for den innledende politisk aktiviseringen. Denne bakgrunnen er mindre viktig for hvem som besetter politikkens eliteposisjoner. Den politiske sosialiseringen som enkelte får gjennom familiebakgrunn og oppvekst er en viktig ballast tidlig i en politisk karriere. Senere tilegner man seg de viktigste politiske ressursene gjennom partier eller tillitsverv (Bäck 2000:46, Aars 2001:42). I vår undersøkelse spurte vi om hvorvidt respondentene var vokst opp i familier der familiemedlemmer hadde hatt politiske tillitsverv. I tillegg spurte vi om hvor ofte de diskuterte politikk hjemme. Det siste spørsmålet ble stilt for henholdsvis oppvekst og nåtid. De ulike målene på politisk sosialisering er vist i tabellene 3, 4 og 5.

Tabell 3 Politisk sosialisering I: Familiemedlemmer med verv i oppveksten?¹

Oppvekst: Familiemedlemmer med verv?	Ja	Nei	Vet ikke/ husker ikke	N (=100%)	
Kommune					
	Bergen	23	75	2	400
	Oslo	23	75	2	400
	Tromsø	28	70	2	400
Kjønn					
	Kvinne	23	75	2	629
	Mann	26	72	2	571
Alder	**				
	Under 30	21	76	4	185
	30–44	20	79	1	433
	45–59	30	69	2	353
	60 og eldre	29	69	2	229
Utdannelse etter grunnskole	**				
	Ingen	21	74	6	68
	1–3 år	17	81	3	310
	4–6 år	28	72	0	372
	Mer enn 6 år	28	69	2	450
Yrkestilknytning					
	Offentlig	27	72	1	414
	Privat	23	75	2	446
	Ikke yrkesaktiv	24	73	3	340
Totalt		25	73	2	1200

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

¹ Det er gjennomført signifikanstester for alle de gjengitte krysstabellene i rapporten. korrelasjonsmålene som ligger til grunn for signifikanstestene er henholdsvis *phi* og *Cramer's V* for nominalskaalvariable, og *gamma* for ordinalskaalvariable. *** betyr at forskjellen er statistisk signifikant på .0001-nivå, ** betyr at forskjellen er signifikant på .001-nivå, mens .01 betyr at forskjellen er signifikant på .01-nivå.

Tabell 4 Politisk sosialisering II: Politiske diskusjoner hjemme under oppveksten?

Oppvekst: Hvor ofte politiske diskusjoner i nærmeste familie		Daglig	En gang i uken	En gang i mnd.	Sjeldnere	Aldri	Husker ikke	N (=100%)
Kommune								
	Bergen	19	36	15	21	5	4	400
	Oslo	23	32	13	21	8	4	400
	Tromsø	18	33	16	24	6	3	400
Kjønn								
	Kvinne	18	33	16	23	7	3	629
	Mann	22	35	13	21	6	4	571
Alder								
	Under 30	20	34	15	25	4	2	185
	30–44	18	38	17	21	4	3	433
	45–59	22	39	12	18	6	3	353
	60 og eldre	21	20	12	28	12	7	229
Utdannelse etter grunnskole								
	Ingen	12	12	12	35	22	7	68
	1–3 år	15	27	20	26	9	5	310
	4–6 år	16	40	14	23	5	2	372
	Mer enn 6 år	28	38	11	17	3	3	450
Yrkestilknytning								
	Offentlig	24	36	14	18	6	2	414
	Privat	18	38	15	23	4	3	446
	Ikke yrkesaktiv	19	26	14	27	10	5	340
Totalt		20	34	14	22	6	4	1200

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

Tabell 5 Politisk sosialisering III: Politiske diskusjoner hjemme i dag?

Nåtid: Hvor ofte politiske diskusjoner i nærmeste familie		Daglig	En gang i uken	En gang i mnd.	Sjeldnere	Aldri	Husker ikke	N (=100%)
Kommune	**							
	Bergen	27	42	17	11	2	1	400
	Oslo	30	38	13	9	8	2	400
	Tromsø	27	42	13	14	4	1	400
Kjønn								
	Kvinne	28	40	16	11	4	1	629
	Mann	28	42	12	12	6	1	571
Alder								
	Under 30	21	42	12	18	5	2	185
	30–44	24	50	15	8	2	1	433
	45–59	36	39	11	11	4	1	353
	60 og eldre	29	25	20	14	11	2	229
Utdannelse etter grunnskole	***							
	Ingen	18	28	13	27	13	2	68
	1–3 år	21	38	20	15	6	1	310
	4–6 år	25	45	12	13	4	1	372
	Mer enn 6 år	36	41	12	5	3	2	450
Yrkestilknytning	***							
	Offentlig	31	43	13	10	3	1	414
	Privat	26	47	13	11	3	1	446
	Ikke yrkesaktiv	27	31	17	14	10	2	340
Totalt		28	41	14	11	5	1	1200

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

Samlet sett viser tabellene foran at forholdsvis mange har hatt befatning med politikk i oppveksten. Så mange som én av fire oppgir at de er vokst opp i familier der ett eller flere medlemmer har hatt politiske tillitsverv. Det tyder på at mange har fått en viss kjennskap til de politiske institusjonene. Dette gjelder for alle de tre byene som er med i undersøkelsen, selv om vi ser at en noe større andel blant de spurte i Tromsø har vokst opp i en familie der familiemedlemmer har hatt verv. Tidligere forskning har vist at en komparativt sett stor andel av norske innbyggere har erfaring fra lokalpolitiske tillitsverv. I tillegg ser vi av tabellene ovenfor at mange oppgir at de diskuterer politikk hjemme minst en gang i uken. Andelen som oppgir at de diskuterer politikk i dag er

høyere enn andelen som oppgir at de diskuterte politikk i oppveksten. 69 % av de spurte sier at de nå diskuterer politikk minst en gang i uken, mens 54 % oppgir at de diskuterte politikk i oppveksten. Det er nærliggende å tenke at andelen har økt over tid, men denne forskjellen kan også ha metodiske forklaringer. For eksempel kan det hende at det er vanskelig å huske tilbake til oppveksten. I noen grad reflekteres dette i andelen som oppgir at de ikke husker, men denne andelen er uansett ikke stor. Forskjellen på nåtidsdataene og fortidsdataene kan også indikere at det generelt sett er mindre vanlig å diskutere politikk i oppveksten enn senere. Aldersfordelingen gir imidlertid en viss støtte til antakelsen om at det er blitt vanligere å diskutere politikk. De eldste respondentene svarer oftere at de sjelden eller aldri diskuterer politikk hjemme verken nå eller under oppveksten. Hyppigheten av politiske diskusjoner kan derfor synes å være generasjonsbetinget.

Når det gjelder den sosiale fordelingen for øvrig, er det enkelte forskjeller som er verdt å merke seg. Spesielt kan vi observere et mønster som vi skal se igjen i en stor del av dette materialet: Politisk aktivitet henger sammen med utdanning. Utdanning henger signifikant sammen med alle de tre sosialiseringsmålne som vises i tabellene 3, 4 og 5. For eksempel sier 24 % av dem som ikke har utdanning utover grunnskole at de under oppveksten diskuterte politikk minst en gang i uken. Det samme gjelder for 66 % av dem som har seks års utdanning eller mer etter grunnskolen. Forskjellen når det gjelder nåtidsdataene er også betydelige.² Vi ser også at de som står utenfor yrkeslivet sjeldnere diskuterer politikk hjemme enn dem som er yrkesaktive. Dataene som er presentert i de tre tabellene etterlater inntrykk av at politisk sosialisering avhenger av formell utdanning. Utdanning er ikke bare en ressurs i seg selv, men de som har høy utdanning får også andre typer ressurser med hjemmefra. Den politiske ballasten innbyggere med høy sosial status får hjemmefra gjør det mer sannsynlig at disse blir politisk aktive.

Politiske partier og frivillige organisasjoner kan fungere kompensierende for den del av befolkningen som ikke blir politisk sosialisert gjennom oppvekst og familie. Rokkan et al. pekte på mobiliseringsorganisasjonenes rolle som viktigste forklaring på at det politiske deltakelsesmønsteret var mer egalitært i Norge enn i USA (Rokkan et al. 1970). Særlig har de typiske lavstatuspartiene vært viktige for å jevne ut forskjeller i politiske ressurser mellom innbyggerne. Tradisjonelt har Arbeiderpartiet vært lavstatuspartiet i norsk politikk, men Fremskrittspartiet har også hatt en klar lavstatusprofil.

² Det må her gjøres oppmerksom på at tabellene i denne rapporten kun viser bivarierte sammenhenger. I mange tilfeller ville en fyldestgjørende analyse kreve en presentasjon av multivariate sammenhenger. For eksempel er det rimelig å anta at det er en sammenheng mellom alder og utdanning. Effekten av utdanning kan således være påvirket av sammenhengen mellom alder og utdanningsnivå, eller mellom utdanning og yrkestilknytning.

Lavstatuspartienes medlemsoppslutning og medlemsaktivitet blir således viktig for å motvirke sosiale skjevheter i deltakelsesmønsteret (Aars 2001).

Politisk deltakelse: Formelle kanaler

Svikten i partienes medlemsoppslutning har fått mye oppmerksomhet, ved siden av fallet i valgdeltakelse. Vi skal se på andelen partimedlemmer og valgdeltakelse blant de spurte i vår undersøkelse, men vi skal også se på en del andre formelle former for politisk deltakelse: Hvor mange av de spurte som har stått på liste, hvor mange som har innehatt kommunalt tillitsverv. I tillegg ser vi på andelen medlemmer av frivillige organisasjoner. Resultatet av disse analysene er vist i tabell 6.

Tabell 6: Politisk deltakelse: Formell/faktisk

		Stemte ved siste Stortings- valg	Parti- medlem	Sto på liste i 1999	Innehar kommunalt tillitsverv	Medlem organisa- sjon ³	N (=100%)
Kommune							
	Bergen	89	7	3	3	75	400
	Oslo	88	6	3	4	77	400
	Tromsø	89	6	4	3	77	400
Kjønn							
	Kvinne	89	6	3	3	74	629
	Mann	88	6	3	4	79	571
Alder		***	***				
	Under 30	76	3	4	1	72	185
	30–44	88	4	2	3	76	433
	45–59	93	8	3	4	79	353
	60 og eldre	94	10	4	4	76	229
Utdannelse etter grunnskole		*				***	
	Ingen	82	6	6	0	54	68
	1–3 år	85	6	3	2	69	310
	4–6 år	89	5	3	4	77	372
	Mer enn 6 år	92	7	2	4	84	450
Yrkestilknytning			*		*	**	
	Offentlig	88	8	4	5	83	412
	Privat	89	3	2	2	73	442
	Ikke yr- kesaktiv	90	8	3	2	74	338
Totalt		89	6	3	3	76	1200

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

De spurte i undersøkelsen rapporterer samlet sett en betydelig høyere valgdeltakelse enn det vi faktisk hadde ved forrige stortingsvalg i disse tre byene. Valgdeltakelsen lå godt under 89 % i alle de tre byene. Bergen hadde en valgdeltakelse på 78 %, Oslo 76 %, mens Tromsø hadde den laveste valgdeltakelsen av de tre byene med 74 %. En forklaring på den høye andelen som i undersøkelsen oppgir at de stemte, er overrapportering fra de spurte. Den som blir spurt er tilbøyelig til å pynte litt på virkeligheten ved å si at de stemte til tross for at de faktisk ikke gjorde det. I en undersøkelse av velgernes deltakelse ved lokalvalg i de nordiske landene fant Per Stava en overrapportering av valgdeltakelse blant de spurte i Norge og Danmark. I Finland var det overensstemmelse mellom oppgitt og faktisk deltakelse, mens det i Sverige overraskende nok var en klar underrapportering (Stava 2002:119). En annen mulig forklaring på den høye andelen som oppgir at de stemte er at utvalget er skjevt, og at hjemmesitterne er blitt underrepresentert i undersøkelsen. En indikasjon på at det har funnet sted en viss overrapportering er at 10 % av dem som oppgir å ha stemt ikke kan huske hvilket parti de stemte på. Stortingsvalget lå bare litt over tre måneder tilbake i tid på intervju-tidspunktet. Vi kan derfor spekulere i om ikke litt av overrapporteringen kommer til uttrykk i den høye andelen som ikke husker. Men dette kan også tyde på at noe av overrapporteringen skyldes at mange av de spurte har stemt ved ett av de siste valgene, men ikke nødvendigvis det siste. Overrapportering betyr ikke nødvendigvis at de spurte ønsker å pynte på virkeligheten, men det kan være uklart for dem hvilket valg de stemte ved.

Dersom antakelsene om overrapportering stemmer, kunne vi anta at dette også ga seg utslag på de andre deltakelsesmålene. Men ettersom det i Norge knytter seg en relativt sterk opplevelse av borgerplikt til det å stemme ved valg, er det kanskje grunn til å anta at overrapporteringen er større når det gjelder valgdeltakelse enn andre deltakelsesformer. I en undersøkelse fra 1996 oppgir 62 % av et representativt befolkningsutvalg at det å stemme ved valg er noe man bør gjøre som god samfunnsborger (Rose 2002:144). Når det gjelder tallene for partimedlemskap, er de i god overensstemmelse med resultatene fra den siste lokalvalgsundersøkelsen. I lokalvalgsundersøkelsen fremkommer det at 11 % er medlem av et politisk parti på landsbasis, men andelen partimedlemmer blant kommuner med flere enn 60.000 innbyggere er 7 %. Det tilsvarer resultatet bekreftes av vår undersøkelse av tre byer, der 6 % oppgir å være partimedlemmer. Andelen partimedlemmer i de største kommunene har falt fra om lag 20 % midt på 60-tallet til 6–7 % nå, og det er først og fremst i de store kommunene partimedlemsandelen har falt. I kommuner med under 5.000 innbyggere er prosentandelen som er medlem av et politisk parti omtrent den samme i dag som den var på 60-tallet (Bjørklund 1999:225).

³ Her er medregnet dem som er medlem av én eller flere organisasjoner

Når det gjelder andel listekandidater og andel med kommunalt tillitsverv, er også denne andelen betydelig større enn i virkeligheten. I tabell 7 nedenfor har vi angitt det faktiske forholdet mellom antallet kandidater og antallet stemmeberettigede i de tre undersøkelseskommunene og i landet som helhet.

Tabell 7: Forholdet mellom antallet kandidater og antallet stemmeberettigede

	Antall kandidater	Antall stemmeberettigede	Kandidater i prosent av stemmeberettigede
Bergen	850	176.351	0,48
Oslo	971	409.419	0,24
Tromsø	629	44.202	1,42
Hele landet	85.349	3.439.639	2,48

Tabellen viser at andelen som i vår undersøkelse oppgir at de var listekandidater ved siste valg er overdrevent stor. Igjen later det til at det skjer en overrapportering. I dette tilfellet skyldes sannsynligvis noe av overrapporteringen at respondentene har referert til tidligere valg, ikke bare det siste.

Når vi (i tabell 6) ser på hvordan de ulike deltakelsesformene fordeler seg sosialt, er det aldersforskjellene som trer klartest frem. Aldersvariabelen henger signifikant sammen med stemmegivning og partimedlemskap. Det var i første rekke de aller yngste som unnlot å stemme ved siste valg. Like tydelig ser vi at det er de to yngste alderskategoriene som i første rekke uteblir fra de politiske partiene. Dette kan tyde på at nyrekruttering er det største problemet for partiene. Utdannelse har en svakere effekt på valgdeltakelse, og når det gjelder partimedlemskap, har utdannelse ingen effekt i det hele tatt. Kjønn har ingen betydning for disse deltakelsesformene. Det er heller ingen forskjell mellom de tre byene i materialet.

Organisasjonsmedlemskap er presentert som en konvensjonell deltakelsesform. Medlemskap i frivillige organisasjoner vil i ulik grad ha en politisk komponent.⁴ Det politiske innslaget i interesseorganisasjoner vil være mye tydeligere enn medlemskap i en hobbyforening. Men det er mange steder ført argumenter for at ulike typer organisasjonsmedlemskap kan være politisk relevante. Argumentasjonen er kanskje tydeligst hos Tocqueville og er videreført av blant andre Putnam (1993:89ff) og Skocpol (1999:66ff). I Norge har samspillet mellom demokrati og frivillig organisering nylig vært drøftet i et arbeid av Kristin Strømsnes (2002).

⁴ Medlemskap i politisk parti er ikke medregnet her

Alt i alt oppgir 76 % av de spurte at de er medlemmer av én eller flere frivillige organisasjoner. Dette synes å være en meget høy andel. Selv om den største andelen er medlem av tre eller færre organisasjoner,⁵ må vi si at det er en stor andel av befolkningen i de tre byene som er medlem i en eller annen frivillig organisasjon. Her er det tydelig at statusvariabelen utdannelse slår kraftigere ut enn for de andre deltakelsesformene. Når det gjelder organiseringsgraden, er det 30 prosentpoengs forskjell mellom dem som ikke har utdannelse og dem som har seks år eller mer. Yrkestilknytning har også betydning for organisasjonsgrad. En klart større andel blant de offentlig ansatte er medlem av én eller flere frivillige organisasjoner enn blant de privat ansatte eller blant dem som ikke er yrkesaktive. Det kan derfor se ut som om de politiske partienes evne til sosialt jevn mobilisering er større enn de frivillige organisasjonenes. Selvsagt kan det innvendes at de frivillige organisasjonene aktiviserer en større andel av befolkningen, og således også en større andel av lavstatusgruppene. Ikke desto mindre: Det viktigste i denne sammenhengen er avstanden mellom høystatus- og lavstatusgruppene, ikke hvor stor andel innenfor hver gruppe som aktiviseres. En annen sak er at en slik konklusjon bør nyanseres. Frivillige organisasjoner er så mangt. Noen er trolig mer sosialt egalitære enn andre. Like fullt støttes denne observasjonen av en annen, ny undersøkelse, der det vises at de frivillige organisasjonene er skjevere sammensatt sosialt enn tidligere (Wollebæk et al. 2000).

Politisk deltakelse: Omfanget av enkeltsaksengasjement

Deltakelsesformene vi har sett på ovenfor knytter seg i utgangspunktet ikke til bestemte saker. Både partimedlemskapet og de politiske tillitsvervene innebærer kontakt med mange ulike typer saker. Selv om mange melder seg inn i et parti eller påtar seg et verv på grunn av engasjement i en enkelt sak, blir de tvunget til å gjøre avveininger mellom flere hensyn. Ofte blir det hevdet at mange foretrekker å engasjere seg i enkeltsaker fremfor å delta gjennom partier eller kommunale tillitsverv. I vår undersøkelse inngikk det et spørsmål om de spurte i løpet av de siste to årene hadde engasjert seg for å påvirke utfallet av noen bestemte saker. Resultatet er gjengitt i tabell 8.

⁵ 58 % er medlem av tre eller færre organisasjoner. 15 % er medlem av tre organisasjoner, 21 % er medlem av to organisasjoner og 22 % er medlem av én organisasjon.

Tabell 8: Politisk deltakelse: Enkeltsaksengasjementet

Engasjert deg for å påvirke utfallet av bestemte saker siste to år?	Ja	Nei	Vet ikke/ husker ikke	N (=100%)
Kommune				
Bergen	21	78	2	400
Oslo	28	71	2	400
Tromsø	26	72	2	400
Kjønn				
Kvinne	25	74	2	629
Mann	25	74	1	571
Alder				
Under 30	20	77	3	185
30–44	30	68	2	433
45–59	24	75	1	353
60 og eldre	20	79	2	229
Utdannelse etter grunnskole				

Ingen	7	93	0	68
1–3 år	17	83	0	310
4–6 år	23	74	3	372
Mer enn 6 år	34	64	2	450
Yrkestilknytning				
**				
Offentlig	30	68	2	414
Privat	25	74	1	446
Ikke yrkesaktiv	18	80	2	340
Totalt	25	74	2	1200

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

Hvorvidt enkeltsaksengasjementet er kanalisert gjennom formelle eller uformelle kanaler får så langt stå åpent. Slik spørsmålet er formulert i vår undersøkelse, er det mulig at engasjementet går gjennom formelle kanaler, som politiske partier, eller gjennom uformelle kanaler, i form av aksjoner eller direkte kontakter med kommunepolitikere. Respondentene ble ikke spurt om de hadde engasjert seg i *politiske* saker. Politikkbetegnelsen ble bevisst unngått. Svaret på spørsmålet ville i så fall avhenge i for stor grad av den enkeltes oppfatning av hva som er politikk. Nedenfor skal vi gjøre en nærmere kartlegging av hvilke deltakelsesformer respondentene sikter til når de har svart på spørsmålet om enkeltsaksengasjement.

Alt i alt oppgir en fjerdedel av de spurte at de i løpet av de to siste årene har engasjert seg i enkeltsaker. Det er ikke godt å si om dette er mye eller lite. En tidligere landsomfattende undersøkelse av folkelig deltakelse viser at en fjerdedel av de spurte oppgir å ha skrevet under på en underskriftskampanje (Rose 2000:87). Det er en like stor andel som de som i vår undersøkelse oppgir å ha engasjert seg i en sak, uavhengig av deltakelsesform. Mange oppfatter det trolig som et relativt strengt krav at en skal ha «engasjert seg for å påvirke utfallet» av en sak. Å sette sitt navn på en underskriftsliste betraktes ikke nødvendigvis som et engasjement for å påvirke utfallet av en sak. Men riktig hva folk legger i dette vil variere, og det er vanskelig for oss å kontrollere.

Undersøkelsen viser noen ulikheter i deltakelsesmønsteret mellom de ulike gruppene som er vist i tabell 8. På dette spørsmålet finner vi en viss forskjell mellom de tre byene. I Bergen har en lavere andel engasjert seg i enkeltsaker enn i de to andre byene. Men forskjellene er ikke signifikante. Ellers er det utdannelsesvariabelen som gir det klareste utslaget på dette spørsmålet. Kun 7 % innenfor gruppen med minst utdanning har deltatt i saksrettede aktiviteter, mens dette gjelder 34 % innenfor den gruppen som har høyest utdanning. Vi ser også at de som ikke er yrkesaktive også deltar i mindre grad her enn de yrkesaktive. Det mønsteret vi ser illustrerer trolig at engasjement i enkeltsaker er mer individuelt basert enn engasjement gjennom partier og organisasjoner. Enkeltsaksengasjementet krever derfor større individuelle ressurser enn engasjementet gjennom de mer formelle kanalene. Partier og frivillige organisasjoner har hatt en sosialt utjevne funksjon ved at de drar med og gir en politisk opplæring til dem som ellers kanskje ikke ville ha deltatt.

Betydningen av utdanning ser ikke ut til å ha blitt svekket i en situasjon der en stadig større andel av befolkningen får utdanning. Hill (2000:117) mener at sosiale forskjeller er den viktigste barrieren mot bredere deltakelse: Sosial eksklusjon medfører politisk eksklusjon. Mulighetene til å utnytte de politiske rettighetene forutsetter sosial utjevning. Et viktig spørsmål er om det er utdanning (eller andre typer ressurser) i seg selv som kvalifiserer til deltakelse, eller om det er *avstanden* mellom de øverste og de laveste som skaper eksklusjon. Som vi har vært inne på flere ganger allerede, legger andre større vekt på de politiske mobiliseringsorganisasjonenes muligheter til å jevne ut sosiale forskjeller i deltakelse. Dermed er det ikke nødvendig å jevne ut sosiale forskjeller for å få et mer likefordelt politisk deltakelsesmønster. Borgere med få individuelle ressurser kan få dette kompensert gjennom tilknytning til kollektive ressurser. Det viktigste middelet for å få til politisk utjevning er inkluderende intern aktivitet i partier og organisasjoner. Andre har påpekt at det å fordele offentlige tillitsverv på flere kan ha noe av den samme effekten (Phillips 1995).

En antakelse basert på de dataene vi har gjennomgått så langt er at deltakelse gjennom uformelle kanaler medfører større sosiale skjevheter i aktivitetsmønsteret enn deltakelse gjennom formelle kanaler. En videre implikasjon av denne antakelsen er at

økt deltakelse gjennom de uformelle kanalene vil føre til at større deler av befolkningen ikke kommer til orde.

Politisk deltakelse: Type enkeltsaksengasjement

Tabell 8 gir et inntrykk av saksengasjementets omfang, men, som vi har vært inne på tidligere, forteller tabellen ikke noe om hvilke former denne deltakelsen tar. Til dem som oppga at de hadde engasjert seg i forhold til bestemte saker ble det stilt to oppfølgings spørsmål. Det første handlet om hvilke saker de spurte hadde engasjert seg i. Dette spørsmålet var et åpent spørsmål, og er foreløpig ikke analysert. Det andre dreide seg om hvilke måter den enkelte hadde engasjert seg på, altså deltakelsens former. Resultatet av dette spørsmålet er gjengitt i tabell 9.

Tabell 9: Politisk deltakelse: Ulike former for enkeltsaksengasjement⁶

Engasjert deg for å påvirke utfallet av bestemte saker siste to år?	Skrevet leser-innlegg	Arb. for medie-dekn.	Drøftet sak i parti el. org.	Kont. komm. - el. bydels-pol.	Kont. ans. i komm. - el. bydels-adm.	Kont. ress.pers. i nærmiljø el. komm.	N (=100%)
Kommune							
Bergen	7	4	18	12	11	6	82
Oslo	11	6	18	14	13	6	111
Tromsø	12	6	16	18	19	16	105
Kjønn							
Kvinne	10	8	20	13	16	11	154
Mann	10	3	15	17	13	8	144
Alder							
Under 30	16	14	19	3	5	8	37
30–44	7	5	16	18	17	11	131
45–59	9	1	14	18	18	9	85
60 og eldre	18	7	27	11	9	9	45
Utdannelse etter grunnskole ⁷							
0–3 år	4	0	16	9	12	12	57
4–6 år	13	8	23	15	21	9	86
Mer enn 6 år	12	6	15	17	12	9	155
Yrkestilknytning							
Offentlig	8	5	17	10	14	9	125
Privat	9	5	15	22	17	8	111
Ikke yrkesaktiv	18	8	23	13	11	15	62
Totalt	10	5	17	15	14	10	298

⁶ Tabell 9 gjengir kun svarfordelingen fra de respondentene som oppga at de hadde engasjert seg for å påvirke en sak.

⁷ På grunn av svakt prosentueringsgrunnlag er utdannelsesvariabelen omkodet i denne tabellen. De to laveste utdannelseskategoriene er slått sammen.

Tabell 9: Forts.

Engasjert deg for å påvirke utfallet av bestemte saker siste to år?		Vært med å org. underskr.-kampanje	Tatt initiativ til aksjon	Skrevet under på underskr.-kampanje	Delt. i aksjon	N (=100%)
Kommune					*	
	Bergen	0	5	13	7	82
	Oslo	2	7	12	23	111
	Tromsø	4	11	15	20	105
Kjønn						
	Kvinne	2	8	14	21	154
	Mann	2	8	13	15	144
Alder						
	Under 30	0	14	24	41	37
	30–44	3	5	14	15	131
	45–59	1	8	13	9	85
	60 og eldre	2	11	4	24	45
Utdannelse etter grunnskole						
	0–3 år	2	12	14	25	57
	4–6 år	0	6	8	16	86
	Mer enn 6 år	3	7	16	16	155
Yrkestilknytning						
	Offentlig	2	10	11	18	125
	Privat	1	3	16	12	111
	Ikke yrkesaktiv	3	13	13	27	62
Totalt		2	8	13	18	298

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

Selv om vi vet fra andre steder at omfanget av direkte kontakt fra innbyggere til politikere øker over tid (Bjørklund og Saglie 2000:86), fungerer partier og organisasjoner fremdeles som viktige fora for politisk diskusjon for medlemmene. Sammen med aksjonsdeltakelse er parti- og organisasjonskanalen den viktigste dersom folk ønsker å engasjere seg i en bestemt sak. En tolkning er at den brede folkelige deltakelsen er avhengig av at det finnes formidlende organisasjoner mellom befolkning og myndigheter.

Bergenserne fremstår i dette materialet som de minst aktive, sammenlignet med de øvrige byene. Dette kom til en viss grad til uttrykk også i tabell 8, men også her, hvor vi bare har spurt de aktive, kommer respondentene fra Bergen nesten gjennomgående dårligst ut, hvis man kan si det slik. Særlig er dette tydelig med hensyn til aksjonsdeltakelsen. Her finner vi den eneste signifikante sammenhengen i tabellen. Det er ett brudd på dette mønsteret at bergenserne er de mest passive. De er like aktive i parti- og organisasjonskanalen som innbyggerne i de to andre byene. Bergenserne tar med andre ord i bruk de mer tradisjonelle deltakelseskanalene.

Aldersfordelingene er kanskje de mest interessante i dette spørsmålsbatteriet. Ofte får vi høre at det er et problem å rekruttere unge mennesker til politisk arbeid. Denne rapporten har bekreftet inntrykket av at de unge deltar minst gjennom valg- og partikanalen. Men ut fra materialet som presenteres i tabell 9 kan det se ut som om rekrutteringsproblemen begrenser seg til noen bestemte aktiviteter. På andre områder er det de unge som er de mest aktive. Ulike aldersgruppers saksengasjement tar helt klart ulike former. De yngste innbyggerne er mest aktive gjennom aksjonskanalen. De mer konvensjonelle aktivitetene, som å kontakte politikere eller administrativt ansatte, har større oppslutning blant de to mellomste alderskategoriene. De eldste engasjerer seg ved å skrive leserinnlegg eller ved å ta opp saker gjennom politiske partier. Forskjellene er klare selv om de ikke er signifikante. Samlet sett gir resultatene inntrykk av at de ulike aldersgruppene engasjement har ulik innretning. Et viktig spørsmål i denne sammenhengen er om ulikhetene er alders- eller generasjonsbetinget. Ut fra dette materialet alene er det vanskelig å si noe om dette spørsmålet, men de generelle utviklingstrekkene når det gjelder politisk deltakelse kan gi noen holdepunkter for å hevde at deltakelsesmønsteret er generasjonsbetinget. Deltakelse gjennom politiske partier er for eksempel vanligst blant de eldste. Samtidig viser nettopp partideltakelsen en klart nedadgående utvikling over tid. Samlet kan disse to forholdene tolkes dit hen at partiene klarer å holde på sine eldre medlemmer, men de klarer ikke å rekruttere nye, unge medlemmer. Et slikt resonnement peker i retning av en generasjonsforklaring på det deltakelsesmønsteret vi observerer i tabell 9.

Frivillig arbeid som politisk deltakelse

Ved siden av de tradisjonelle politiske innflytelseskanalene har det frivillige organisasjonsarbeidet spilt en viktig rolle i Norge, både for å mobilisere til deltakelse, men også for å gi befolkningen en politisk skolering (Eckstein 1966, Rokkan et al. 1970, Selle og Strømsnes 1997, Selle og Øymyr 1995). Det frivillige organisasjonslivet har hatt mange koblinger til de politiske partiene og har spilt en viktig politisk rolle på denne måten. Vi skal utforske denne forbindelsen noe videre. Det første spørsmålet vi stilte respondentene dreide seg om deltakelse i ulønnet organisasjonsarbeid i løpet av de siste 12 månedene.

Tabell 10: Politisk deltakelse: Ulønnet organisasjonsarbeid

Deltakelse i ulønnet organisasjonsarbeid siste 12 mnd.		Ukentlig el. oftere	Månedlig el. sjeldnere	Aldri	N (=100%)
Kommune					
	Bergen	21	32	47	400
	Oslo	20	35	45	400
	Tromsø	17	37	47	400
Kjønn					
	Kvinne	16	36	48	629
	Mann	22	33	45	571
Alder					
	Under 30	11	39	50	185
	30–44	21	39	40	433
	45–59	21	32	47	353
	60 og eldre	18	27	55	229
Utdannelse etter grunnskole					
	Ingen	12	22	66	68
	1–3 år	16	31	53	310
	4–6 år	17	34	49	372
	Mer enn 6 år	23	40	37	450
Yrkestilknytning					
	Offentlig	21	39	40	414
	Privat	20	35	45	446
	Ikke yrkesaktiv	15	29	56	340
Totalt		19	35	46	1200

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

Vi har tidligere observert at mange innbyggere i de tre byene er medlemmer av frivillige organisasjoner. Resultatene fra tabell 10 gir grunnlag for å hevde at høy organiseringsgrad også kan sies å innebære høy organisasjonsaktivitet. Alt i alt oppgir 54 % av de spurte at de har deltatt i ulønnet organisasjonsarbeid i løpet av det siste året. En mer fingradert fordeling viser at 5 % oppgir å delta i ulønnet organisasjonsarbeid på daglig basis, 14 % på ukentlig basis, mens 20 % av de spurte har deltatt sjeldnere enn dette. De resterende 46 % har ikke deltatt i slikt arbeid det siste året.

Noen forhold er også verdt å trekke frem når det gjelder ulikheter mellom grupper av respondenter. Det er heller ikke på dette punktet særlig store forskjeller mellom de tre byene som inngår i undersøkelsen. Aldersfordelingen gir et visst belegg for å

hevde at det er de midterste alderkategoriene som er aktive i frivillige organisasjoner, med andre ord de aldersgruppene som også er mest aktive politisk. En klarere tendens er at lav utdanning fører til relativt mye lavere frivillig organisasjonsaktivitet. Denne sammenhengen er sterk og signifikant. Ikke bare fører lav utdanning til lav organisasjonsgrad, i tillegg er aktiviteten blant medlemmer med lite utdanning betydelig lavere enn blant medlemmer med mye utdanning. Resultatet støtter den trenden vi har observert tidligere som går ut på at de lite formaliserte aktivitetene favoriserer grupper med ressurser. Resultatet støttes av andre undersøkelser som viser tiltakende sosiale skjevheter i frivillig organisasjonsarbeid (Wollebæk et al. 2000). I tillegg til de lavt utdannede er det en tendens til at de som står utenfor yrkeslivet også er mindre involvert i frivillig organisasjonsarbeid enn de yrkesaktive. I dette ligger det et paradoks. Tidskonflikt oppgis ofte som årsak til at mange ikke engasjerer seg mer i for eksempel frivillig arbeid. Her ser vi at de gruppene som presumptivt skulle ha tid nok er mindre aktive enn de som har det mer travelt. Tidskonflikten oppleves nok sterkt for mange, men som forklaring på manglende deltakelse er betydningen av tidsfaktoren overdrevet. I stedet ser det ut til at yrkeslivet er en innfallsport til andre aktiviteter, deriblant politikk og frivillig organisasjonsarbeid. Grad av integrering i samfunnet later til å være en viktigere variabel enn tidsbruk dersom man skal forklare variasjoner i deltakelse.

For å få et klarere bilde av hvilke typer aktiviteter innbyggerne er engasjert i skal vi se på respondentenes deltakelse i noen spesifikke aktiviteter. I tabell 11 vises svarfordelingene på spørsmål om respondentene i løpet av de siste to årene har deltatt i a) dugnadsarbeid eller lignende, b) offentlig møte der saker i tilknytning til kommunen eller bydelen er blitt drøftet, c) foreldremøte eller lignende eller d) borettslagsmøte eller sameiemøte.

Tabell 11: Politisk deltakelse: Ulike typer frivillige aktiviteter

Deltakelse i ulike aktiviteter		Dugnadsarbeid eller lignende	Off. møte m. drøft av komm. el. bydel	Foreldre-møte el. lign.	Boretts-lagsmøte el. sameie-møte	Ingen av delene	N (=100%)
Kommune			***	*	***		
	Bergen	70	18	43	38	18	400
	Oslo	76	30	35	53	14	400
	Tromsø	73	34	46	23	17	400
Kjønn				**			
	Kvinne	71	29	46	37	17	629
	Mann	74	26	36	38	16	571
Alder		***		***		**	
	Under 30	69	19	21	22	21	185
	30–44	82	27	64	44	9	433
	45–59	75	31	45	39	14	353
	60 og eldre	55	28	8	38	30	229
Utdannelse etter grunnskole		***		**		***	
	Ingen	43	18	16	28	40	68
	1–3 år	68	28	43	35	20	310
	4–6 år	74	30	38	38	16	372
	Mer enn 6 år	80	26	47	41	11	450
Yrkestilknytning		***	***	***		***	
	Offentlig	80	35	52	39	8	414
	Privat	78	24	49	42	14	446
	Ikke yrkesaktiv	57	22	18	32	30	340
Totalt		73	27	41	38	16	1200

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

73 % av de spurte oppgir at de har deltatt i dugnadsarbeid eller lignende de siste to årene. Denne deltakelsesformen har klart størst oppslutning blant de spurte. Deretter følger deltakelse på foreldremøter, deretter borettslagsmøte eller lignende. Til sist følger offentlige møter om kommunale saker eller bydelssaker. I tabelloverskriften er alle aktivitetene benevnt som politiske. Oppfatningen av hvor stort innslaget av politikk er i de ulike aktivitetene vil ventelig variere. Det er grunn til å anta at den aktiviteten som har høyest oppslutning blant de spurte også har det svakeste politiske innslaget av de aktivitetene det er spurt om. Motsatt kan vi anta at møter med et klart politisk element vil ha den svakeste oppslutningen. Offentlige møter i regi av kommune eller bydel vil formodentlig oppfattes som politiske aktiviteter, og her er også deltakelsen blant de

spurte lavest. Nedenfor skal vi gå nærmere inn på hvilke aktiviteter respondentene betrakter som politiske.

Tabell 11 avdekker en del forskjeller mellom byene. Bergenserne er klart mindre aktive enn innbyggerne i de to andre byene når det gjelder deltakelse på offentlige møter der kommunale spørsmål eller bydelsspørsmål drøftes. Respondentene fra Oslo går minst på foreldremøter, mens de er de klart mest aktive deltakerne i borettslags- eller sameiemøter. Ulikhetene må forklares med en kombinasjon av tilbuds- og etterspørselsfaktorer. Det er trolig ikke bare etterspørselen etter de ulike aktivitetene som varierer mellom byene, men også tilbudet. For eksempel er det sannsynlig at den høye aktivitetene i borettslagsmøter som kommer til uttrykk i Oslo, henger sammen med hvilke eieformer som er dominerende.⁸ Noe vanskeligere er det å forklare med tilbudsfaktorer den lave andelen blant bergenserne som oppgir å ha vært på et offentlig møte om kommune eller bydel, i alle faller det vanskelig å belegge empirisk. Noen oversikt over antallet offentlige møter i de tre byene har jeg ikke, men det virker lite sannsynlig at antallet slike møter er vesentlig lavere i Bergen enn i de to andre byene.

Kvinner er mer aktive enn menn som deltakere på foreldremøter. Ellers er det ikke store forskjeller mellom kjønnene. Vi finner også noen aldersforskjeller, men en del av disse kan betraktes som naturlige. For eksempel ser vi at deltakelsen på foreldremøter i all hovedsak bestemmes av hvorvidt en har barn i skolen eller ikke, det vil i første rekke si aldersgruppen mellom 30 og 44 år, men det er også mange blant dem mellom 45 og 60 som har deltatt på slike møter. Generelt er det en tendens til at de yngste deltar minst i de aktivitetene det er spurt etter. Men de viktigste forskjellene finner vi enda en gang når vi ser på statusvariablene, det vil si utdannelse og yrkestilknytning. Innbyggere uten utdannelse utover grunnskolen er gjennomgående minst aktive. Det samme gjelder dem som står utenfor yrkeslivet. De lavt utdannede og de som ikke er yrkesaktive finner vi i stedet blant de passive, blant dem som oppgir ikke å ha deltatt i noen av aktivitetene. Dersom vi ser på utdannelsesvariabelen, er det særlig i forhold til dugnadsinnsats og foreldremøter at de lavest utdannede kommer dårlig ut. Utdannelsesskjevhetene slår således ikke sterkest ut i den antatt mest politiserte aktiviteten; det offentlige møtet.

Som vi har vært inne på, vil det politiske innslaget i disse aktivitetene variere, samtidig som det til en viss grad er opp til den enkelte å definere aktivitetene politisk. I hvilken grad oppfatter de spurte aktivitetene i tabell 11 som politiske? Vi har stilt spørsmålet til dem som oppga at de hadde deltatt i én eller flere av dem. Det ble stilt spørsmål: Det første gikk på om *noen* av aktivitetene hadde et politisk innhold, og som

⁸ For å få avklart om denne forskjellen har sammenheng med utbredelsen av borettslagsformen i de tre byene, har jeg søkt i Statistisk Sentralbyrås bolig telling. Jeg har også hatt kontakt med Norges boligbyggelag og Byggforsk, men ingen av disse har hatt statistikk som kan vise andel som bor i borettslag.

et naturlig oppfølgingsspørsmål har vi spurt om hvilke aktiviteter dette dreier seg om. Det andre spørsmålet gikk kun til dem som oppfattet at noen av aktivitetene hadde et politisk innhold. Begge spørsmål refererer til de aktivitetene som er oppgitt i tabell 11. Resultatene er gjengitt fortløpende i tabellene 12 og 13.

Tabell 12: Politisk deltakelse: Politisk komponent i frivillige aktiviteter – samlet

Opplever du at noen av disse aktivitetene (jfr tab. 11) har et politisk innhold?		Ja	Nei	Vet ikke	N (=100%)
Kommune	***				
	Bergen	45	52	4	327
	Oslo	41	56	3	344
	Tromsø	55	39	6	332
Kjønn					
	Kvinne	47	48	4	525
	Mann	47	49	4	478
Alder					
	Under 30	41	53	6	147
	30–44	52	45	3	393
	45–59	50	46	4	302
	60 og eldre	35	60	6	161
Utdannelse etter grunnskole	***				
	Ingen	29	66	5	41
	1–3 år	40	54	6	249
	4–6 år	45	51	5	313
	Mer enn 6 år	55	42	3	400
Yrkestilknytning	***				
	Offentlig	54	41	5	380
	Privat	47	50	3	384
	Ikke yrkesaktive	36	58	5	239
Totalt		47	49	4	1003

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

Tabell 13: Politisk deltakelse: Politisk komponent i frivillige aktiviteter – spesifisert

Andel som oppfatter ulike aktiviteter som politiske	Dugnadsarbeid eller lignende	Off. møte m. drøft av komm. el. bydel	Foreldre-møte el. lign.	Boretts-lagsmøte el. sam-eiemøte	Ikke sikker	N (=100%)
Kommune		*				
Bergen	16	49	46	30	7	146
Oslo	20	62	40	35	3	142
Tromsø	21	67	48	26	4	183
Kjønn			*			
Kvinne	21	61	51	30	5	248
Mann	17	59	38	29	4	223
Alder						
Under 30	28	75	35	23	2	60
30–44	14	51	54	33	3	205
45–59	21	63	46	27	7	150
60 og eldre	25	66	20	32	7	56
Utdannelse etter grunnskole						
Ingen	42	58	33	50	8	12
1–3 år	11	61	42	29	3	99
4–6 år	15	64	39	28	6	140
Mer enn 6 år	24	57	51	30	4	220
Yrkestilknytning			*			
Offentlig	20	62	46	30	4	204
Privat	16	53	50	28	3	180
Ikke yrkesaktiv	24	69	31	33	7	87
Totalt	19	60	45	30	5	471

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

Det er ikke gitt hva som er politisk deltakelse. Aktiviteter kan ha ulikt innslag av politikk, og hva som er politikk vil også avhenge av den enkeltes politikkoppfatning. Alt i alt oppfatter litt under halvparten av de spurte at deltakelse i aktivitetene i tabell 11 har et politisk innslag. I Tromsø er de samlet sett mer tilbøyelige enn i de to andre byene til å betrakte aktivitetene som politiske. Det er ellers en tendens til at de gruppene som er mest aktive også i større grad betrakter aktivitetene som politiske. Dette kommer klart til uttrykk når vi ser på utdanning, men også aldersvariabelen viser den samme tendensen. Et slikt funn kan gis to tolkninger. Hvilken tolkning man tillegger vekt, er avhengig av hva man oppfatter at påvirker hva. Én tolkning er at politisering virker aktiviserende. Med andre kan det argumenteres for at folk slett ikke skyr politikken. Tvert imot, når saker og aktiviteter som oppfattes som politiske, tiltrekker de seg flere deltakere. Denne tolkningen står i kontrast til rådende oppfatninger om at folk generelt

tar avstand fra politisk aktivitet; at det som assosieres med politikk frastøter snarere enn tiltrekker folk flest. En annen tokning er at deltakerne ser de politiske sidene ved en aktivitet først når de engasjerer seg. Når vi tenker på aktiviteter som borettslagsmøter eller foreldremøter, er dette ikke en usannsynlig tolkning. Begge disse aktivitetene innebærer potensielt en form for samhandling som har klare politiske aspekter: Konfliktbehandling innenfor et fellesskap. Først gjennom deltakelse vil man få innblikk i potensielle konflikter og prosessene som finner sted for å løse dem.

Hvilke konkrete aktiviteter oppfatter de spurte som politiske? Resultatene er i overensstemmelse med det som var forventet. Det er flest som oppfatter offentlige møter som politiske, mens den minste andelen betrakter dugnadsjobbing som en politisk aktivitet. Likevel er det én av fem som oppfatter denne aktiviteten å ha et politisk element. Nesten halvparten av dem som har vært på ett eller flere foreldremøter de siste to årene ser på dette som en politisk aktivitet. Ut fra dette kan vi øyne det politiske innholdet i brukerrollen. Halvparten av de foreldrene som går på foreldremøter betrakter det som en politisk handling. Det er imidlertid fremdeles usikkert hvilke faktorer som for den enkelte er avgjørende for om foreldremøtet defineres som politisk eller ikke. For enkelte kan det være tilstrekkelig at de gjennom foreldremøtene vil slåss for at deres barn skal få en så god skolegang som mulig. For andre igjen ligger det politiske i tilknytningen til et fellesskap. Et slikt fellesskap kan være kommunen eller lokalsamfunnet. I dette tilfellet vil det være avgjørende om foreldremøtene tar opp spørsmål om skolens plass i dette fellesskapet.

I denne forbindelsen er det viktig å tilføye at en aktivitet kan være politisk relevant selv om aktiviteten isolert sett ikke betraktes som politisk. Deltakelse i frivillig organisasjonsarbeid skaper ofte nettverk som i neste omgang kan innebære koblinger til politiske organisasjoner. Dette er en form for sosial kapital. I tillegg gir den frivillige innsatsen, selv om den ikke har et politisk siktemål, trening i aktiviteter som er nyttige i en politisk sammenheng, slik som møteledelse eller det å ta ordet i en forsamling.

De som selv er aktive er også mest tilbøyelige til å betrakte aktiviteten som politisk. Det å definere en aktivitet som politisk er i seg selv aktiviserende. Bergenserne var minst aktive i dugnadsarbeid og i offentlige møter. De er samtidig minst tilbøyelige til å betrakte disse aktivitetene som politiske. I Oslo var innbyggerne minst aktive i foreldremøter, mens de var mest aktive i borettslagsmøter eller lignende. Osloborgerne er også minst tilbøyelige til å mene at foreldremøter er en politisk aktivitet, mens de er mest tilbøyelige til å betrakte borettslagsmøtet som politisk. Det samme mønsteret finner vi når vi ser på ulikheter mellom kjønnene. Kvinnene går oftest på foreldremøter, og det er også disse som oppfatter at slike møter har et politisk innhold. Når det gjelder alder, bekreftes mønsteret delvis. Vi ser at de eldste, som naturlig nok sjelden går på foreldremøter, ikke mener at slike møter har et politisk innhold.

Politisk forbruk

Det er rimelig å sette oppfatningene av det politiske elementet i ulike aktiviteter i sammenheng med generelle oppfatninger av hva som er politikk. Dette skal vi komme tilbake til noe senere i notatet. I første omgang skal vi gå litt videre på spørsmålet om hvilke aktiviteter folk oppfatter som politiske. Men i stedet for å la respondentene selv avgjøre hvilke aktiviteter som har en politisk komponent, skal vi legge til grunn at enhver politisk handling har en innretning mot et fellesskap. Individuell handling kan ha ulikt innslag av fellesskapsorientering. Én retning innenfor deltakelsesforskningen har dreiet seg om det politiske aspektet ved hverdagshandlinger. Enkeltindivider kan søke å påvirke samfunnsspørsmål gjennom sitt forbruksmønster. En underliggende antakelse for slik handling er at kommersielle aktører har stor betydning for et samfunns fellesskapsanliggender. Politisk forbruk er således en viktig deltakelsesarena (Klein 2000). I tillegg er det en tilgjengelig deltakelsesarena. Forbruksveksten er i seg selv problematisk fra et fellesskapssynspunkt, men samtidig har veksten i konsum den konsekvens at forbrukerrollen får økt politisk betydning. Ett synspunkt er at forbrukerrollen gir anledning til å utvikle individuelle identiteter, men i tillegg ligger det i forbrukerrollen et potensial for kollektiv organisering og mobilisering. Forbrukerrollen rommer en spenning mellom det individuelle og det kollektive. I det følgende skal vi rette oppmerksomheten mot individuell handling, det som er blitt kalt «politikk i det lille livet» (Jensen 2000). Dette utelukker ikke kollektiv handling med basis i forbrukerrollen. Tvert imot er det individuelle basis for det kollektive, «politikk i det store livet». Men for at individuell handling skal danne grunnlag for kollektiv handling, er det en forutsetning at individet er innrettet mot kollektivet. I det følgende rettes oppmerksomheten mot den form for individuelle handling som er orientert mot fellesskapsanliggender.

En annen diskusjon i tilknytning til politisk forbruk dreier seg om forhold mellom tale og handling. Politiske handlinger kjennetegnes normalt av at de involverer verbal kommunikasjon. Forbrukeren kan uttrykke seg verbalt, for eksempel gjennom ulike former for aksjoner. Men forbrukerrollen omfatter også en ikke-verbal form for handling, bokstavelig talt. De politiske konsekvensene av individuelt konsum fremkommer som aggregerte virkninger, men i hvilken grad treffer forbrukerne politiske valg når de gjør innkjøp? Når vi handler, handler vi ut fra fellesskapshensyn? Det er dette spørsmålet vi tar opp i det følgende.

Tabell 14: Politisk forbruk

Andel som oppfatter følgende forhold som viktige		At varene er billige	At varene har god kvalitet	At varene er prod. på en måte som ivaretar miljøet	At ingen har lidd overlast	N (=100%) ⁹
Kommune						
	Bergen	61	96	78	80	389
	Oslo	60	96	74	76	395
	Tromsø	70	97	82	82	393
Kjønn						
	Kvinne	66	97	83	85	620
	Mann	62	96	72	73	558
Alder						
		*	***	***	*	
	Under 30	69	92	66	72	182
	30–44	67	96	78	82	426
	45–59	60	98	80	80	348
	60 og eldre	58	97	84	79	223
Utdannelse etter grunnskole						
		*				
	Ingen	67	94	79	79	65
	1–3 år	69	96	74	77	304
	4–6 år	63	97	79	80	365
	Mer enn 6 år	60	96	80	80	445
Yrkestilknytning						
	Offentlig	68	97	82	86	408
	Privat	60	96	72	76	437
	Ikke yrkesaktiv	64	96	81	76	333
Totalt		64	96	78	79	1178

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

Når vi ser på innkjøp av dagligvarer som politiske handlinger, dreier det seg ikke om eksplisitte meningsytringer eller handlinger som skal synliggjøre et politisk standpunkt for offentligheten. I stedet er det tale om en form for markering. Rasjonalet bak slike handlinger er dels at de i aggregert form kan ha en betydning for innholdet i politikken på et gitt område, dels dreier det seg om for egen del å markere lojalitet til et bestemt syn.

⁹ Her er det gjengitt gjennomsnittstall

Tabell 14 viser to antatt ikke-politiske og to antatt politiske kategorier.¹⁰ Pris og kvalitet antas å være ikke-politiske, mens miljøhensynet og det medmenneskelige hensynet antas å være politiske hensyn. De er politiske i den forstand at de handler om forhold som berører et fellesskap, ikke bare en selv og ens nærmeste. Det kan innvendes mot en slik tolkning at det medmenneskelige hensynet kun dreier seg om en rent personlig innstilling til et moralsk spørsmål og således ikke har et politisk innhold. I det minste kan vi hevde at det medmenneskelige hensynet er en fellesskapeleg betraktning og gir således et rasjonale for politisk handling.

Kvalitet fremstår som det klart viktigste hensynet og et hensyn som er viktig for alle grupper. Pris er det minst viktige hensynet. De to antatt mest politiske kategoriene har også meget høy oppslutning. Mange tillegger de daglige innkjøpene en politisk betydning.

I de svarene som er presentert i tabell 14 er det klare og signifikante kjønnsforskjeller, og forskjellene gjelder først og fremst de politiske kategoriene. Tendensen er klar. Kvinnene er både mer opptatt av miljøaspektet og det medmenneskelige aspektet når de handler. Kvinner deltar i mindre grad enn menn gjennom de tradisjonelle politiske kanalene, i alle fall dersom vi ser på hvem som besetter de politiske tillitsvervene. På andre områder har vi tidligere i dette notatet vist at det er små forskjeller mellom kjønnene. Kvinnene synes til og med å være mer aktive enn menn gjennom denne formen for politiske markeringer. Dette støtter til en viss grad studier som viser at deltakelsesmønsteret i Norge er spredt, ikke kumulativt (Pettersen og Rose 1996). Det vil si at det er ulike sosiale grupper som deltar i ulike aktiviteter. Vi ser også en del aldersforskjeller. For det første viser tabell 14 at de yngste respondentene er klart minst opptatt av miljøhensynet når de handler sine dagligvarer. Dette er overraskende ettersom flere av de mest markerte miljøorganisasjonene er dominert av unge. Samtidig observerer vi en tendens til at de yngste vektlegger det medmenneskelige aspektet minst. Sammenlignet med de andre gruppene, legger de yngste og de med lavest utdannelse mest vekt på kostnadshensynet. Et slikt resultat virker tilforlatelig, ettersom disse gruppene trolig også har dårligst økonomi. De yngste respondentene er den eneste gruppen som legger større vekt på kostnadshensynet enn på miljøhensynet.

Ulike politikkdefinisjoner

Resultatene i det foregående viser at politiseringsgraden i ulike handlinger kan variere. Noe som er en dagligdags og privat handling for noen, kan ha en klar politisk komponent for andre. Det er grunn til å anta at hva folk oppfatter å være politiske handlinger

¹⁰ Tabellen viser hvor stor andel av de spurte som oppfatter de ulike hensynene som viktige eller svært viktige. Tabellen gir således ikke uttrykk for en rangering fra hver enkelt respondent av svaralternativene.

avhenger av hva de oppfatter som politikk. Vi har presentert respondentene for noen ulike politikkdefinisjoner og bedt dem ta stilling til disse. Dermed utelukkes det ikke at den enkelte respondent kan ha helt andre oppfatninger av hva som er politikk. I dette tilfellet ber vi folk om å ta stilling til noen definisjoner som er gitt på forhånd. Hvis de ikke har noe synspunkt på dette, eller de mener at deres politikkoppfatning ikke dekkes av noen av de oppsatte alternativene, kan de svare at de ikke vil ta stilling. Et annet poeng i denne sammenhengen er at de oppgitte politikkoppfatningene ikke utelukker hverandre. Politikk handler om alt dette, men vi ber respondentene om å ta stilling til hvilke av disse politikkoppfatningene de mener er viktigst. Er politikk primært a) å slåss for innflytelse i viktige beslutningsprosesser, er det b) den autoritative fordelingen av knappe goder, er det c) løsning av konflikter innenfor et fellesskap eller er det d) det som faktisk foregår innenfor de politiske institusjonene? Det første perspektivet fremhever *maktaspektet* ved politikken, det andre fremhever *fordelings- og styringsaspektet*, det tredje fremhever *prosessaspektet*, mens det fjerde fremhever *institusjonsaspektet*. Resultatet er gjengitt i tabell 15.

Spørsmålet om politikkoppfatning ble ved en feil ble stilt på en annen måte i Bergen enn i de to andre byene. Mens respondentene i Bergen ble bedt om å angi hvilken av de fire beskrivelsene som passet best på deres oppfatning av politikkbegrepet, ble respondentene i Oslo og Tromsø bedt om å ta stilling til hvert enkelt av svaralternativene. Selv om svarene for Bergen, Oslo og Tromsø er slått sammen til én variabel, er dataene derfor ikke direkte sammenlignbare.

Tabell 15: Oppslutning om ulike politikkforståelser, Oslo og Tromsø

		Kamp om inn- flytelse	Fordeling av knap- pe goder	Løsning av konfl. innenfor et felles- skap	Det som faktisk foregår i komm.- styre o.l.	Ikke sikker	N (=100 %)
Kommune			***		***		
	Bergen	33	26	14	20	7	400
	Oslo	36	33	21	28	7	400
	Tromsø	39	40	21	34	6	400
Kjønn							
	Kvinne	34	34	19	27	6	629
	Mann	38	32	17	27	7	571
Alder			*		*	*	
	Under 30	32	35	19	21	5	185
	30–44	36	37	17	27	4	433
	45–59	40	33	20	24	6	353
	60 og eldre	31	26	19	37	12	229
Utdannelse etter grunnskole			**		*	*	
	Ingen	29	22	21	37	12	68
	1–3 år	32	29	19	30	9	310
	4–6 år	39	33	16	27	5	372
	Mer enn 6 år	37	38	20	24	5	450
Yrkestilknytning			*			*	
	Offentlig	38	38	19	27	4	414
	Privat	38	33	15	25	6	446
	Ikke yr- kesaktiv	30	27	22	29	10	340
Totalt		36	33	18	27	7	1200

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

Den metodiske forskjellen mellom Bergen og de to andre byene gjør det vanskelig å sammenligne prosentandelene for de tre byene direkte. Det er således ikke grunn til å tillegge de signifikante forskjellene mellom byene stor vekt. Den mest sannsynlige forklaringen er at færre slutter opp om hvert enkelt svaralternativ når det er bedt om å angi ett av fire, enn dersom de blir bedt om å vurdere alternativene enkeltvis. Likevel er det mulig å sammenligne respondentenes vektlegging av de ulike aspektene ved politikk dersom vi rangerer dem i forhold til hverandre.

Som vi kanskje kunne vente, er det en del respondenter som er usikre når de svarer på dette spørsmålet. Det er ikke enkelt for noen å svare på hva de forbinder med begrepet politikk. Ikke minst gjelder dette når de blir bedt om å ta stilling til noen kategorier som ikke er deres egne. Andelen som svarer at de ikke er sikre varierer en del

mellom de ulike gruppene. Resultatene på dette punktet avspeiler trolig en mer generell oppfatning av politisk kompetanse hos de spurte. Det er respondenter med lav utdanning og respondenter som står utenfor yrkeslivet som i størst grad svarer at de er usikre. I tillegg kommer det til uttrykk en betydelig grad av usikkerhet blant de eldste.

Samlet sett står maktperspektivet sterkest. Dernest kommer fordelingsperspektivet. Prosessperspektivet står svakest. Tromsø skiller seg noe fra de to andre byene ved at fordelings- og styringsaspektet fremheves blant mange. Kjønnforskjellene er relativt beskjedne. Derimot ser vi at det er signifikante forskjeller mellom ulike utdanningsgrupper. Respondenter med lav utdanning legger størst vekt på institusjonsperspektivet. Politikk er det som foregår i Stortinget eller i kommunestyret. Vektleggingen av institusjonsaspektet kan tyde på en viss avstand til politikk og politiske avgjørelser. Politikk er noe som foregår et annet sted og det vedgår ikke disse gruppene i like sterk grad som de andre. En slik tilbaketrukkethet kan vi anta at også fører til større grad av politisk apati. Den som oppfatter at politikk er noe som foregår i fjernt plasserte institusjoner vil trolig også oppfatte det som en barriere å engasjere seg for å påvirke innholdet i en sak som er viktig for henne/ham. Respondenter med høy utdanning legger heller vekt på fordelingsperspektivet ved politikken. Når de betrakter politikk som fordeling av knappe goder, tyder det på større tillit til det politiske systemets fordelende og omfordelende kapasitet. Men et slikt resultat kan også tolkes slik at de som opplever å ha det godt materielt har størst tillit til det offentliges evne til å fordele godene.

Vi skal i neste avsnitt se nærmere på den delen av befolkningen som kanskje kunne tenke seg å engasjere seg mer i politikken, men som av ulike årsaker unnlater å gjøre det. Som vi har vært inne på, kan apati og tilbaketrukkethet være faktorer som gjør at engasjementet ikke aktiviseres, men like gjerne kan det tenkes at det er trekk ved måten de politiske institusjonene virker, som holder mange tilbake fra å delta mer aktivt.

Politisk deltakelse: Deltakelsesreserven

Et demokrati er avhengig av flere enn dem som til enhver tid er aktive. I et nytt bidrag om valgdeltakelse ved lokalvalg blir det hevdet at det ikke nødvendigvis er et problem at mange ikke deltar i valg dersom de er tilfredse med hvordan demokratiet fungerer og har politiske rettigheter som sikrer at de kan øve innflytelse over politikken hvis de opplever at det er viktig (Hansen, Ellis og Fimreite 2002:47). Alle kan heller ikke delta i alt alltid. Det er det vel heller ingen som ønsker seg. Et representativt demokrati, som det norske, vil likevel være langt sterkere dersom en relativt stor andel av befolkningen kjenner det politiske systemet godt og er villige til å ta del i den politiske styringen dersom de skulle oppfatte det som påkrevet. En viktig indikasjon på denne beredskapen er hvorvidt innbyggerne kunne tenke seg å delta i ulike formelle politiske aktivite-

ter. Vi har spurt om villigheten til å bli medlem av et politisk parti, til å stå på en liste, til å på ta seg et annet kommunalt tillitsverv eller til å sitte i et bydelsutvalg/bydelsstyre.¹¹

Tabell 16: Politisk deltakelse: konvensjonell/potensiell¹²

Kunne tenke seg:		Å bli medlem av pol. parti	Å stå på en liste	Å motta komm. verv	Å sitte i bydelsutv.	N (=100%)
Kommune						
	Bergen	10 (377)	9	15	14	400
	Oslo	9 (374)	10	18	18	400
	Tromsø	9 (376)	10	17	20	400
Kjønn						
	Kvinne	9 (629)	7	13	17	629
	Mann	11 (571)	13	21	19	571
Alder						
	Under 30	12 (185)	10	14	14	185
	30–44	11 (433)	9	15	19	433
	45–59	9 (353)	12	23	22	353
	60 og eldre	6 (229)	8	12	10	229
Utdannelse etter grunnskole						
	Ingen	5 (64)	4	9	6	68
	1–3 år	7 (292)	7	12	16	310
	4–6 år	11 (353)	10	17	19	372
	Mer enn 6 år	11 (418)	12	20	19	450
Yrkestilknytning						
	Offentlig	11 (382)	10	19	19	414
	Privat	9 (433)	10	18	19	446
	Ikke yrkesaktiv	9 (312)	9	12	13	340
Totalt		10 (1127)	10	16	18	1200

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

¹¹ I Tromsø er det ikke etablert en formell ordning med bydelsutvalg, men det er opprettet fire frivillige og frittstående bydelsråd innenfor kommunens grenser. Bergens ekvivalent til Oslos bydelsutvalg har fått navnet «bydelsstyrer». For enkelhets skyld brukes betegnelsen bydelsutvalg som en fellesbetegnelse i dette notatet.

¹² Prosentueringsgrunnlaget på spørsmålet om villighet til partimedlemskap er angitt i parentes ettersom dette spørsmålet kun ble stilt til dem som ikke var medlem av parti. For øvrig er prosentueringsgrunnlaget angitt i egen kolonne.

Kandidatene på listene til kommunevalgene utgjør 2,5 % av de stemmeberettigede dersom vi ser på forholdet mellom kandidater og stemmeberettigede på landsbasis. Men forholdet er annerledes i de tre kommunene vi henter vårt materiale fra. I alle de tre byene er forholdstallet slik at det står vesentlig flere stemmeberettigede bak hver kandidat enn det gjør i landet som helhet. Tromsø har færrest. Her utgjør listekandidatene 1,42 % av de stemmeberettigede. Forholdstallet er skjevest i den største byen, Oslo. Listekandidatene utgjør i Oslo kun 0,24 % av de stemmeberettigede. I Bergen er det tilsvarende tallet 0,48 %.¹³ Når mellom 10 og 15 % av velgerne i disse tre bykommunene oppgir at de kunne tenke seg å delta i ulike aktiviteter, må vi kunne si at deltakelsesreserven er betydelig. Særlig er det mange som kan tenke seg å motta et kommunalt verv eller å sitte i et bydelsutvalg. Tallene fra tabell 16 inkluderer ikke de usikre, de som har svart «Vet ikke». Det er ikke urimelig å inkludere disse i deltakelsesreserven ettersom de ikke avviser tanken om å delta. Tar vi med disse, er det 13 % som kunne tenke seg partimedlemskap, 14 % som kunne tenke seg å stå på en liste, 21 % som kunne tenke seg et kommunalt tillitsverv og hele 22 % som kunne tenke seg å sitte i et bydelsutvalg. Dersom vi legger sammen de ulike aktivitetene, for å undersøke hvor stor andel som kunne tenke seg å delta i én eller flere av dem, finner vi at 32 % av de spurte var villige til å delta gjennom minst én av aktivitetene fra tabell 16.

Det er også tidligere vist at deltakelsespotensialet er stort, men mange av de potensielle deltakerne er skeptiske til å delta gjennom politiske partier. Det er således et interessant spørsmål i hvilken grad deltakelsespotensialet for én type aktivitet (som for eksempel å motta et kommunalt tillitsverv) overlapper en annen aktivitet (for eksempel å bli medlem av et politisk parti). Av dem som kunne tenke seg å motta kommunale verv er det 69 % som ikke kunne tenke seg å være medlem i et politisk parti, mens 5 % er usikre. Med andre ord er det kun 26 % av de potensielle vervinnehaverne som også kunne tenke seg å bli partimedlemmer. Den tilsvarende andelen for de potensielle bydelsrepresentantene er 25 %.

Et første trekk å merke seg ved svarfordelingene for de ulike gruppene er kjønnsforskjellene, som er tydeligere når vi ser på potensiell enn når vi ser på faktisk deltakelse. Der var det ingen forskjell (jfr. tabell 6). Det er klart flere menn enn kvinner som sier seg villige til å stå på liste og til å påta seg verv. Når det gjelder de to andre målene, er ikke forskjellene mellom kjønnene signifikante, men tendensen er den samme også når det gjelder villighet til partimedlemskap og bydelsutvalg/bydelsstyre. Den første tanken er kanskje at kvinner er mer beskjedne enn menn når de skal rapportere om sine ambisjoner. En annen tolkning er at kvinner faktisk er mest reserverte i forhold til politisk deltakelse, men at de likevel blir trukket aktivt med. En tredje tolkning går ut på at kvinner i første rekke retter inn sin politiske energi mot de mer uformelle deltakelses-

¹³ Tallene er basert på opplysninger fra Statistisk Sentralbyrås valgstatistikk for kommunevalget 1999.

kanalene. Vi har registrert noen indikasjoner på at det er slik, men dette skal vi komme tilbake til senere.

Ellers er det interessant å registrere at de unge ikke er spesielt uvillige til å delta politisk, selv gjennom formelle organer. Ganske overraskende er det faktisk den yngste aldersklassen i materialet som utviser størst villighet til å melde seg inn i politiske partier. Resultatet er heller ikke enestående. Også andre steder kommer det frem at unge uttrykker interesse for å påta seg politiske verv (Ringkjøb 2000:122) Kombinasjonen av høy grad av villighet og faktisk underrepresentasjon synes rimelig å tolke slik at det enten er strukturelle forhold eller trekk ved selve rekrutteringsprosessen som holder de unge vekk fra politikken. For øvrig er det ikke overraskende at de eldste er minst villige. Noe annet ville vært bekymringsfullt.

Utdannelse har betydning for hvilke deler av befolkningen som utgjør deltakelsesreserven, og mønsteret er lett gjenkjennelig fra andre deler av materialet. Gjennomgående kommer de lavest utdannede dårligst ut. Lav utdannelse stopper ikke bare innbyggerne bare fra å delta, men også i å forme ambisjoner om å delta. De sosiale ulikhetene har ikke bare betydning for hvem som er aktive og hvem som er passive, de er også viktige for å forklare hvem som utgjør deltakelsesreserven og, ventelig, de som er mest årvåkne overfor de politiske elitene. Elitene overvåker hverandre, for en stor del. Det er sannsynlig at de sosiale ulikhetene også kan avleses i forskjellene mellom grupper med ulik tilknytning til yrkeslivet. De som står utenfor yrkeslivet har i mindre grad enn de yrkesaktive ambisjoner om å delta i de formelle innflytelseskanalene. Forskjellene med hensyn til yrkestilknytning er imidlertid ikke signifikante.

Hva så med de uformelle kanalene? Respondentene ble spurt om hvor sannsynlig det var at de ville gjøre noe for å påvirke utfallet dersom de var opptatt en sak. Spørsmålet forteller om potensialet for folkelig deltakelse i enkeltsaker. Svarfordelingene er gjengitt i tabell 17:

Tabell 17: Potensial for enkeltsaksengasjement – generelt

Dersom opptatt av en sak, hvor sannsynlig at ville gjøre noe for å påvirke utfallet		Lite sannsynlig	Verken/ eller	Sannsynlig	N (=100%)
Kommune					
	Bergen	29	11	60	386
	Oslo	35	8	57	388
	Tromsø	34	9	58	391
Kjønn					
	Kvinne	33	11	57	611
	Mann	32	8	60	554
Alder					
	Under 30	27	20	53	179
	30–44	32	9	59	426
	45–59	30	8	62	343
	60 og eldre	42	5	54	217
Utdannelse etter grunnskole					
	*** Ingen	42	8	51	65
	1–3 år	41	9	50	297
	4–6 år	31	9	60	361
	Mer enn 6 år	27	10	63	442
Yrkestilknytning					
	Offentlig	29	10	61	403
	Privat	32	9	59	435
	Ikke yrkesaktiv	37	9	54	327
Totalt		32	9	58	1165

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

Beslutningen hos den enkelte om å ta del i samfunnsstyringen er basert på motivasjon og kunnskap, som vi var inne på ovenfor. Men i tillegg må en ha tro på at det har en betydning om man engasjerer seg eller ikke. Selv om det kanskje ikke er en betingelse at en slik innstilling er tilstede for at en person skal bli aktiv politisk, er det demonstrert en klar sammenheng mellom denne innstillingen og faktisk deltakelse. En slik innstilling hos innbyggerne er kalt «political efficacy» (Milbrath 1965:56ff) eller «subjektiv politisk kompetanse» (Almond og Verba 1989:137).¹⁴ Spørsmålet om en kunne tenke seg å engasjere seg politisk dersom en var opptatt av en sak kan således sies å gi en indikasjon på politisk apati blant de spurte. Samtidig forteller også dette spørsmålet om hvor mange som kan regnes med blant de politisk årvåkne, som er informerte og som

¹⁴ Denne kompetansen er «subjektiv» fordi den uttrykker en innstilling hos den enkelte, ikke en faktisk kunnskap om politiske forhold.

kan tenke seg å reagere dersom de blir engasjerte eller opplever urett. Et representativt demokratisk styre baserer seg på at det finnes en slik årvåkenhet i befolkningen. Den demokratiske kontrollen av det politiske lederskapet forutsetter at velgerne holder de valgte under oppsikt.

Tabell 17 forteller om en forholdsvis liten grad av politisk apati blant de spurte. Én tredjedel oppgir at det er lite sannsynlig at de ville reagere dersom de var opptatt av en sak. De øvrige to tredjedelene oppgir at det i det minste i noen grad er sannsynlig at de vil engasjere seg hvis det er en sak som opptar dem. På bakgrunn av disse tallene blir det vanskelig å hevde at byborgerne generelt er politisk apatiske. Det er sannsynlig at andelen som var beredt til å engasjere seg ville ha vært enda høyere dersom det hadde referanse til en sak som berørte dem spesielt.

Av ulikheter mellom grupper er det først og fremst forskjellene mellom de ulike utdanningskategoriene som er verdt å nevne. Jo mer utdanning, desto mer sannsynlig er det at en vil reagere dersom en er opptatt av en sak. Mønsteret er det samme som da vi så på de mer formelle aktivitetene. Litt ufint kunne vi si at de som har minst behov for å gjøre noe med sin egen situasjon likevel er mest beredt til å handle. Aldersforskjellene er ikke signifikante, men det er en tendens til at de eldste har mindre tiltro til egne påvirkningsevner enn de yngre aldersgruppene. På den annen side er det sannsynlig at vi her ikke observerer et uttrykk for politisk apati blant de eldste, men i stedet at denne gruppen føler at de har gjort sitt, rett og slett at de er ferdige med politisk arbeid.

Når mange kunne tenke seg å delta, må det bety at mange har tiltro til egen deltakelseskompetanse samtidig som de har tillit til at de ville ha en sjanse til å vinne frem med sine synspunkter dersom de engasjerte seg. På hvilke måter kunne innbyggerne tenke seg å delta dersom de var opptatt av å påvirke en sak? I tabell 18 er det gjort rede for resultatene på dette spørsmålet. Svarfordelingene er basert på svarene fra de respondentene som allerede hadde oppgitt at det var en viss sannsynlighet for at de ville engasjere seg dersom de var opptatt av en sak. De som mente det var lite sannsynlig at de kom til å engasjere seg er utelatt fra denne analysen.¹⁵

¹⁵ Et unntak er svaralternativet «Ikke foreta seg noe spesielt». Denne fordelingen er beregnet på grunnlag av alle respondenter, ikke bare dem som oppga at det var sannsynlig at de ville søke å påvirke utfallet av en sak de var opptatt av. Totalt var det kun 0,8 % av respondentene som var «inkonsistente», det vil si svarte både at det var sannsynlig at de ville søke å påvirke en sak de var opptatt av og at de ikke ville foreta seg noe spesielt.

Tabell 18: Potensial for enkeltsaksengasjement – spesifisert¹⁶

Hvordan evt. påvirke?	Skrive leser-innlegg	Arb. for medie-dekn.	Drøfte sak i parti el. org.	Kont. komm.-el. bydelspol.	Kont. ans. i komm.-el. bydelsadm.	Kont. ress.pers. i nærmiljø el. komm.	N (=100%)
Kommune							
Bergen	27	11	10	40	24	19	275
Oslo	26	12	14	35	24	15	252
Tromsø	28	16	9	34	20	12	260
Kjønn							
Kvinne	28	13	10	33	21	15	412
Mann	25	13	12	40	24	16	375
Alder							
Under 30	34	15	10	25	15	9	131
30–44	28	15	10	40	26	18	288
45–59	23	12	11	44	24	17	241
60 og eldre	25	10	13	24	19	13	127
Utdannelse etter grunnskole							
Ingen	18	13	16	29	21	11	38
1–3 år	26	17	5	29	15	11	175
4–6 år	24	14	16	38	25	15	250
Mer enn 6 år	31	10	10	40	24	19	324
Yrkes-tilknytning							
Offentlig	29	14	9	40	22	18	286
Privat	23	12	12	37	24	16	296
Ikke yrkesaktiv	29	14	13	30	21	11	205
Totalt	27	13	11	36	22	15	787

¹⁶ I dette materialet er inkludert også dem som har oppgitt at de faktisk har deltatt i en eller flere aktiviteter de siste to årene (Jfr. tabell 9). Dette valget er gjort fordi det er rimelig å betrakte både de som har deltatt og de som ikke har deltatt (men som kunne tenke seg det) som en del av deltakelsesreserven.

Tabell 18: (Forts.)

Hvordan evt. påvirke?	Organisere underskriftskampanje	Organisere aksjon	Ikke foreta seg noe spesielt	Ikke sikker	N (=100%)
Kommune					
Bergen	10	10	6	14	275
Oslo	12	12	5	15	252
Tromsø	8	9	5	17	260
Kjønn					
Kvinne	12	11	5	18	412
Mann	8	9	5	12	375
Alder					
Under 30	12	13	5	24	131
30-44	12	9	4	12	288
45-59	8	11	4	14	241
60 og eldre	9	8	9	17	127
Utdannelse etter grunnskole					
Ingen	13	8	9	29	38
1-3 år	6	10	8	25	175
4-6 år	12	12	5	12	250
Mer enn 6 år	10	9	3	11	324
Yrkestilknytning					
Offentlig	8	9	3	13	286
Privat	10	10	6	14	296
Ikke yrkesaktiv	12	12	7	19	205
Totalt	10	10	5	15	787

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

En generell tendens vi kan lese ut av tabell 18 er at ulike former for direkte kontakt er de viktigste deltakelsesformene ved siden av leserbrevskrivning blant dem som kunne tenke seg å engasjere seg. Aller viktigst er den direkte kontakten med politikerne. Direkte kontakt fremstår som viktigere blant de potensielle deltakerne enn blant dem som faktisk har deltatt i noen av disse aktivitetene (Jfr. tabell 9). Det kan vanskelig leses som en betydelig mistillit til lokalpolitikere i de tre byene når så mange kunne tenke seg å kontakte dem for å påvirke en sak. Andelen som kunne tenke seg å kontakte lokalpolitikere er langt større enn andelen som kunne tenke seg å kontakte de ansatte i kommune- eller bydelsadministrasjonen. Men til tross for at innbyggerne heller kontakter politikerne enn kommuneadministrasjonen, kan tabellen også leses som et ut-

trykk for en privatisering av den politiske deltakelsen. Resultatet er ikke nødvendigvis uttrykk for tillit til lokalpolitikere som gruppe, men kanskje heller uttrykk for tillit til enkeltpolitikere. Kontakten med politikere er ofte individuelt basert og den er i stor grad orientert mot bestemte saker. Denne formen for politisk handling involverer i liten grad fellesskapet siden den som kontakter en politiker ikke tvinges til å argumentere for sitt syn fremfor en offentlighet.

Tendensen til privatisering av den enkeltes relasjon til kommunen kan vi trolig også avlese i den svake oppslutningen om de politiske partiene som instrumenter for interessehevding. Det er så å si like mange som kunne tenke seg å organisere en aksjon eller en underskriftskampanje som kunne tenke seg å ta opp en sak gjennom et politisk parti. Sammenligning med dem som *faktisk* har engasjert seg for å påvirke (se tabell 9) kan være illustrerende. Blant dem som oppga at de faktisk hadde deltatt var det noen flere som hadde arbeidet gjennom et parti enn det var som hadde søkt å påvirke gjennom direkte kontakt. Som tabell 18 viser, er mønsteret annerledes blant de potensielle kandidatene. Blant disse betraktes ikke partiene som spesielt viktige redskaper for å påvirke utfallet av en sak. Men så kunne vi kanskje vente at andelen som er partimedlemmer er lavere blant de potensielle deltakerne enn blant dem som faktisk har engasjert seg. Slik er det også. Hvis vi ser på den gruppen som oppgir at de ikke har engasjert seg, men som likevel kunne tenke seg å gjøre det, finner vi at partimedlemsandelen er 5,8 %. Blant dem som faktisk har engasjert seg er partimedlemsandelen 10,4 %. Resultatet som er presentert i tabell 18 kan uansett sies å gi støtte til tidligere forskning som viser at partiene fungerer som sperrer for et bredere engasjement.

Finner vi så noen mønster når vi ser på forskjeller mellom ulike grupper? Det er forholdsvis få signifikante forskjeller. Én tendens er at de unge ville foretrekke mer aksjonsrettede deltakelsesformer. De middelaldrende ville i stedet foretrekke å ta direkte kontakt enten med politikere, administrasjon eller med ressurspersoner i nærmiljøet. De mellomste aldersgruppens deltakelsespreferanser går i retning av mer konvensjonelle deltakelsesformer, mens den yngste aldersgruppens preferanser går mer i retning av ikke-konvensjonelle former. Forskjellene er imidlertid ikke signifikante. Det er samtidig en viss tendens til at de høyt utdannede ville foretrekke direkte kontakt. Særlig gjelder dette kontakt med politikere. Dette er det samme mønsteret som avtegnet seg da vi undersøkte dem som faktisk var aktive.

Grupper som tradisjonelt har vært politisk marginaliserte, som kvinner, unge og lavt utdannede, gir i størst grad uttrykk for usikkerhet med hensyn til hvilke typer aktivitet de eventuelt ville velge. Usikkerheten indikerer trolig manglende kjennskap til eller erfaring med de handlingsalternativene som finnes. Det er sannsynlig at en slik usikkerhet i praksis vil lede til passivitet til tross for at intensjonen om å delta er tilstede. Vi observerer også i dette materialet at lavstatusgruppene deltar mindre, i tillegg til

at de innenfor disse gruppene som kunne tenke seg å delta er usikre på hvordan de skal gå frem.

Sosial kapital

En viktig retning innenfor studiet av politiske prosesser og offentlig politikk har de siste årene handlet om sosial kapital. Robert Putnam har vært en særlig markant forsvarer av perspektivet (Putnam 1993, 2000). Studiene av sosial kapital har mye til felles med Almond og Verbas studier av «civic culture» fra begynnelsen av sekstitallet (Almond og Verba 1989). De to tradisjonene har til felles at de retter oppmerksomheten mot hvordan politiske verdier og samhandlingsmønstre dannes gjennom langsomme historiske prosesser. Studiene av sosial kapital har dreiet seg om hvordan ulike samfunn har generert ulike former for (og grader av) *tilhørighet* og *tillit*. Disse sosiale faktorene antas så å ha betydning for det politiske nivået. I siste instans betraktes sosial kapital som avgjørende for det politiske systemets institusjonelle «ytelse» (performance).

«Whereas physical capital refers to physical objects and human capital refers to properties of individuals, social capital refers to connections among individuals – social networks and the norms of reciprocity and trustworthiness that arise from them.» (Putnam 2000:19)

Sosiale nettverk og de normene slike nettverk bygger på er de sentrale komponentene i sosial kapital. Vi har stilt spørsmål om både tilhørighet og tillit. Tilhørighet viser i det første spørsmålet til ulike geografiske territorier. Fellesskap kan være bygget omkring andre identiteter enn den geografiske. Derfor gir dette spørsmålet bare informasjon om én del av en persons tilhørigheter, men ettersom de politiske institusjonene er geografisk forankret, dekker spørsmålet i alle fall en viktig side ved svarpersonenes politisk relevante tilhørighet. Resultatene fra dette spørsmålet er gjengitt i tabell 19.

Tabell 19: Sosial kapital: Tilhørighet

Andel som opplever stor grad av tilhør. til geogr. enheter	Nabolag	Bydel	By	Fylke	Landsdel	Norge	Europa	N (=100 %)
Kommune	*	**	***	***	***			
Bergen	58	47	55	25	40	56	28	400
Oslo	51	34	39	24	28	57	39	400
Tromsø	62	44	64	39	65	60	32	400
Kjønn								
Kvinne	58	44	56	31	47	61	32	629
Mann	56	39	49	28	41	54	34	571
Alder	***	*			***	***	*	
Under 30	42	29	54	21	35	50	30	185
30–44	60	43	52	30	43	54	30	433
45–59	58	43	53	31	47	62	35	353
60 og eldre	63	48	52	34	51	65	35	229
Utdannelse etter grunnskole								
Ingen	56	38	43	27	43	54	28	68
1–3 år	58	47	53	31	46	57	29	310
4–6 år	58	41	55	28	45	55	33	372
Mer enn 6 år	56	39	52	30	44	60	36	450
Yrkestilknytning								
Offentlig	58	43	55	32	49	59	33	414
Privat	56	40	52	28	41	55	31	446
Ikke yrkesaktiv	57	42	52	27	44	60	35	340
Totalt	57	42	53	29	44	58	33	1200

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

Nabolag, by og nasjon er de tre geografiske områdene byborgerne opplever sterkest tilhørighet til. Ut fra tidligere forskning er det ikke overraskende at tilknytningen til fylket er lav blant de spurte. Baldersheim skriver at

«... folk har eit svært distansert forhold til fylkeskommunen som institusjon og demokratisk arena. Folk opplever ikkje fylkeskommunen som avgjerande, viktig innslag i det norske demokratiet. Kommunane blir opplevd som viktigare for kvardagen til folk flest.» (Baldersheim 1997: 225).

Oslo utmerker seg ved at innbyggerne opplever liten grad av tilhørighet til de nærest liggende geografiske områdene. Både bytilhørigheten og landsdelstilhørigheten er signifikant lavere blant Oslos innbyggere enn blant innbyggerne i de to andre byene. Noe av forklaringen på den svake bytilhørigheten kan være at Oslo har en høy andel av tilflyttere på grunn av et stort arbeidsmarked. Den svake landsdelstilhørigheten kommer trolig av at «Østlandet» ikke er et geografisk område som står særlig sterkt i østlendingers bevissthet. Samtidig som den lokale og regionale tilknytningen er svak hos osloborgerne, er den europeiske tilknytningen relativt mye sterkere enn i de to andre byene, selv om denne forskjellen ikke fremkommer som signifikant. Tromsøs innbyggere har en særlig sterk tilhørighet til fylket og landsdelen sammenlignet med de andre byene. Det er også interessant å notere at Tromsø har en forholdsvis sterk bydelsidentitet til tross for at de ikke har en formell bydelsordning, slik de to andre byene har. Bergenserne har den sterkeste bydelsidentiteten av de tre, hvilket også er interessant ut fra at Bergen gjennomførte en omfattende bydelsreform ved årsskiftet 1999/2000. Skal man dømme etter innbyggernes opplevelse av tilhørighet til bydelene, er bergensernes bydelsordning mer vellykket enn Oslos. Bergenserne er imidlertid de klareste euroskeptikerne i materialet.

Aldersfordelingen viser at de yngste svarpersonene jevnt over opplever liten tilhørighet til de fleste geografiske områdene i spørsmålsbatteriet. Unntaket er byen. Her er det liten forskjell mellom aldersgruppene. Resultatene støtter en antakelse om at tilhørighet må vokse frem over tid. Tilhørighet er livsløpsbetting; det følger med etablering av familie og fastere boforhold. Dersom det er riktig at opplevelse av tilhørighet genererer politisk aktivitet, kan svak tilhørighetfølelse blant unge være med på å forklare denne gruppens lave politiske deltakelse.

Men som sagt kan identitet også knyttes til andre fellesskap enn dem som er geografisk basert. Putnam har vært særlig opptatt av hvordan deltakelse i fritidsaktiviteter og organisasjonsliv kan generere sosial kapital. Folk møter hverandre gjennom organiserte aktiviteter eller fritidsaktiviteter, og i mange slike sammenhenger er sjansene store for at det oppstår diskusjoner om politikk og samfunnsspørsmål. Spørsmålet om organisasjonsaktivitet er tatt opp i et tidligere avsnitt, men vi har også stilt spørsmål om deltakelse i ulike fritidsaktiviteter. Vi kan anta at noen av disse kategoriene er viktigere for utvikling av sosial kapital enn andre. For eksempel er det større sjanse for at det oppstår politiske diskusjoner under et kafébesøk enn på en kinotur. Deltakelse på idrettsarrangementer kan være en relevant indikator på sosial kapital dersom det inngår som del av en organisert idrettssammenheng. Idrettsorganisasjoner har vist seg som viktige rekrutteringsbaser for politisk aktivitet.

Svarene vi fikk på spørsmålene om fritidsaktiviteter er gjengitt i tabell 20.

Tabell 20: Sosial kapital: Benyttelse av fritidstilbud

Andel som benytter følgende fritidstilbud en gang i uken eller oftere	Kafé, pub, restaurant	Kino	Idrettsarr.	Teater ¹⁷	Konsert/ opera	N (=100 %)
Kommune	***				*	
Bergen	30	5	12	7	13	400
Oslo	42	7	12	15	21	400
Tromsø	42	5	12	8	17	400
Kjønn			*			
Kvinne	38	5	10	11	16	629
Mann	38	6	15	9	17	571
Alder	***	***	***		*	
Under 30	73	16	20	12	23	185
30–44	40	6	16	8	15	433
45–59	30	2	9	12	20	353
60 og eldre	18	2	4	8	10	229
Utdannelse etter grunnskole	***	*		***	***	
Ingen	13	2	10	2	3	68
1–3 år	33	4	18	7	8	310
4–6 år	41	4	10	10	18	372
Mer enn 6 år	42	8	10	13	23	450
Yrkestilknytning			**		***	
Offentlig	40	6	9	12	23	414
Privat	38	5	17	9	14	446
Ikke yrkesaktiv	36	6	9	9	13	340
Totalt	38	5	12	10	17	1200

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

Tabell 20 avslører at bergenserne går minst ut på kafé og lignende, mens osloenserne går mest på konserter og opera. Menn går oftere på idrettsarrangement enn kvinner. Mer interessant er det kanskje å se på aldersfordelingen. Mens de yngste respondentene hadde svakest tilknytning til ulike geografiske områder, er det tydelig at den samme gruppen er mest aktiv når det gjelder fritidsaktiviteter som kaféliv, kino og idrettsarrangement. De to mellomste alderskategoriene er de mest aktive teater- og konsertgjengerne. Det er også en tendens til at innbyggere med lav utdanning benytter fritidstilbudene mindre enn innbyggere med høy utdanning. Unntaket er idrettsarrangementer. Sammenhengen mellom utdanning og benyttelse av fritidsaktiviteter er klarrest når vi ser på teater- og konsert/operabesøk. Som vi kanskje kunne vente, er det de

høyt utdannede som oftest deltar i slike arrangementer. Denne sammenhengen kommer trolig også i noen grad til uttrykk gjennom yrkesvariabelen. De yrkesaktive frekventerer teater, konserter og opera hyppigere enn dem som ikke er yrkesaktive.

Innenfor forskningen om sosial kapital antas det at tilhørighet til ulike fellesskap genererer tillit mellom individene som inngår i fellesskapet. Men tillit kan også formidles fra ett nivå til et annet, for eksempel fra lokalsamfunn eller nærmiljø til kommunen som helhet. Dersom gjensidighet er normen innenfor ett fellesskap, kan en slik norm også manifestere seg på samfunnsnivå.

Diskusjonen om sosial tillit er imidlertid mer kompleks enn som så. Putnam sonderer mellom på den ene siden den tilliten som er spesifikk, og, på den andre siden, den tilliten som er generell. Den spesifikke tilliten avgrenser seg til noen klart definerte relasjoner, som for eksempel medlemmer av en bestemt familie eller en bestemt organisasjon. Tillit er også basert på forventninger om konkrete gjenytelser. Putnam omtaler dette som *tykk* tillit. En slik form for tillit kan for eksempel anta former som «klientelisme»¹⁸ eller «nepotisme»¹⁹. Den generelle tilliten er derimot upersonlig og innebærer ikke forventninger om konkrete gjenytelser. Denne tilliten innebærer en forventning om at den som yter noe i forhold til andre i tidens fylde vil få sin innsats tilbakebetalt, ettersom han kan stole på at andre medlemmer av samfunnet deler denne uspesifiserte gjensidighetsnormen. Denne formen for tillit omtales hos Putnam som *tynn* tillit. Det er den tynne tilliten som frembringer sosial kapital på samfunnsnivå.

Det er ikke lett å måle en slik form for tillit gjennom et spørreskjema. Vi har likevel forsøkt å spørre om i hvilken grad respondentene opplever å kunne stole på a) folk flest, b) lokalpolitikere i kommune og c) næringslivsledere i kommunen. En svakhet ved spørsmålsbatteriet er at det ikke skiller klart mellom den personlige, tykke, tilliten, og den upersonlige, tynne, tilliten. Det er grunn til å anta at de spurte ikke vil tenke på konkrete enkeltpersoner når de svarer på om «folk flest» er til å stole på, men når det gjelder lokalpolitikere og næringslivsledere, er det en viss fare for at de spurte vil ha assosiasjoner til bestemte personer. Derfor er det usikkert om vi med spørsmålene om tillit til lokalpolitikere og næringslivsleder måler en generell tillit eller en spesifikk tillit. Tidligere undersøkelser av innbyggernes relasjon til kommunen viser imidlertid at respondentene svarer ut fra generelle oppfatninger av det kommunale byråkratiet når de blir spurt om tilfredshet med den kommunale administrasjonen. Svarfordelingene blir mer positive, når de blir spurt om konkrete kontorer eller etater. Lignende undersøkelser viser at innbyggere som har konkret erfaring med et kontor eller en tjeneste

¹⁷ Teater og konsert/opera er gjengitt pr. måned ettersom det er en svært liten andel som benytter disse tilbudene ukentlig.

¹⁸ En relasjon som er basert på at én part yter en annen part beskyttelse mot bestemte gjenytelser (Patron-klient)

¹⁹ Favorisering basert på for eksempel slektskap eller vennskap

gir en mer positiv vurdering av denne enn de som ikke har denne erfaringen (Aars 2000).

Svarfordelingene på de tre tillitsspørsmålene er gitt i tabell 21.

Tabell 21: Sosial kapital: Tillit

Andel som har tillit til følgende		Folk flest	Lokalpolitikere i kommunen	Næringslivsledere i kommunen	N (=100 %)
Kommune				***	
	Bergen	79	40	50	400
	Oslo	76	36	36	400
	Tromsø	79	32	50	400
Kjønn				***	
	Kvinne	77	32	37	629
	Mann	79	40	54	571
Alder					
	Under 30	72	33	36	185
	30-44	80	36	50	433
	45-59	79	39	46	353
	60 og eldre	78	34	41	229
Utdannelse etter grunnskole		***	***		
	Ingen	60	26	37	68
	1-3 år	73	32	44	310
	4-6 år	80	32	46	372
	Mer enn 6 år	82	43	46	450
Yrkestilknytning				**	
	Offentlig	78	39	40	414
	Privat	82	33	53	446
	Ikke yrkesaktiv	72	35	41	340
Totalt		78	36	45	1200

* Signifikant på .01-nivå

** Signifikant på .001-nivå

*** Signifikant på .0001-nivå

Tabellen kan se ut som nedslående lesning for lokalpolitikere. Det er ikke overraskende at tilliten til folk flest er større enn tilliten til lokalpolitikere, men mange vil sikkert mene at det er foruroligende at tilliten til næringslivslederne er større enn tilliten til politikere. Selv om næringslivet har innflytelse over prosesser og beslutninger som er av stor betydning for folk flest, er det lokalpolitikere som skal treffe beslutninger på vegne av innbyggerne i kommunen. Sammenligning med resultater fra tidligere undersøkelser kan tyde på at tilliten til lokalpolitikere svekkes over tid. De fleste undersøkelsene som tidligere er gjennomført om dette temaet har funnet at om lag halvparten av velgerne uttrykker tillit til lokalpolitikere (Jamil 1991:14, Wendt

1991:46). I vårt materiale er andelen lavere. Noe av denne forskjellen kan skyldes størrelsesfaktoren. De nevnte undersøkelsene har funnet en negativ sammenheng mellom kommunestørrelse og tillit til lokalpolitikere. Folk har mindre tillit til de folkevalgte i store enn i små kommuner. Ettersom vårt materiale er fra tre store kommuner, kan trolig noe av den lave tilliten skyldes nettopp dette. Ulike spørsmålsformuleringer gjør også at sammenligningen med tidligere undersøkelser blir usikker.

Materialet viser flere viktige forskjeller mellom ulike grupper når det gjelder tillit. For det første observerer vi at det er liten tillit til næringslivslederne i Oslo sammenlignet med de to andre byene. Imidlertid er det lettere å peke på forklaringer på relativt høy tillitsscore i Bergen og Tromsø enn å gi forklaringer på lav tillit i Oslo. Bergenserne uttrykker kanskje en viss stolthet over byens tradisjonelle handelsborgerskap, mens næringslivet i Tromsø kan betraktes som forsvarere av arbeidsplasser og virksomhet i en ellers utsatt region.

For det andre ser vi relativt klare kjønnsforskjeller når det gjelder tilliten til lokalpolitikere og næringsliv. Tilliten til «folk flest» er jevnt fordelt mellom kjønnene. Kvinnene uttrykker sterkest grad av skepsis overfor næringslivslederne, men det er også færre kvinner enn menn som oppgir å ha tillit til de folkevalgte. Denne siste forskjellen er imidlertid ikke signifikant. En forklaring på den store kjønnsforskjellen når det gjelder tillit til lederne i næringslivet kan være at lederskapet er mannsdominert. Kvinner har i større grad vunnet frem i politiske lederposisjoner enn i lederposisjoner i næringslivet.

For det tredje ser vi en svak tendens til at de yngste generelt opplever minst tillit til de aktuelle gruppene, men sammenhengen mellom tillit og alder er ikke lineær. Også de eldste viser en svak tendens til mindre tillit enn de midterste alderskategoriene. Tendensen er betydelig klarere når vi ser på utdannelsesvariabelen. Her er sammenhengen lineær. Forskjellene mellom utdannelsesgruppene er signifikante for tillit til folk flest og lokalpolitikere. Jo mindre utdanning respondentene har, desto mindre tillit har de generelt sett. Tillitssvikten retter seg heller ikke bare mot de spesifiserte gruppene, slik vi så da vi kommenterte kjønnsfordelingen. Den har også adresse til «folk flest».

Til slutt skal det tilføyes at de ulike formene for tillit er interkorrelert. Korrelasjonen er sterkest mellom tillit til politikere og tillit til næringslivsledere. Blant dem som oppgir å ha tillit til næringslivets ledere, er det 64 % som oppgir å ha tillit til de folkevalgte i kommunen. Den tilsvarende andelen blant dem som ikke har tillit til næringslivslederne er 18 % (Pearson's $R = .44$). Tillit fremstår således som en relativt generell egenskap. Den er i liten grad differensiert til bestemte målgrupper. Har man tillit til noen, er det også større sjanser for at man har tillit til andre.

Tilhørighet og tillit er egenskaper som er skjevt fordelt mellom ulike grupper. Det er i seg selv et problem. Men det er et ytterligere problem dersom denne sosiale

eksklusjonen også leder til en eksklusjon fra det politiske fellesskapet. Ressurssvake grupper er ikke bare ressurssvake, men de har også langt færre muligheter enn andre grupper til å gjøre noe med det. Resultatene fra vår undersøkelse gir impulser til videre utforskning av sammenhengene mellom tilhørighet, tillit og politisk deltakelse.

Oppsummering

Dette notatet har handlet om politisk aktivitet og inaktivitet blant innbyggerne i tre norske byer: Bergen, Oslo og Tromsø. Byen er karakterisert av tetthet og potensielt stor grad av eksponering for annerledeshet. I et slikt perspektiv fremmer bykonteksten viktige politiske kvaliteter som gjensidighet og toleranse. På den annen side er byen preget av et sosialt segregert bosettingsmønster og således opphopning av politiske ressurser og aktiviteter innenfor noen områder. Eksponering kan føre til behov for innkapsling. Jeg har argumentert for at byborgeren som potensiell politisk deltaker på den ene siden er gjenstand for en spesiell utsatthet og, på den andre siden, en avsondring fra annerledeshet som innbyggere i rurale omgivelser neppe kan oppnå, om de skulle ønske det.

Det er behov for videre utforskning av hva denne blandingen av nærhet og distanse har å si for byborgernes politiske deltakelse og deltakelsesmønster. Trolig er det forskjell på de tre byene som er inkludert i denne undersøkelsen. En innledende antakelse kan være at sosial segregering vil være positivt korrelert med byens størrelse. Følgelig kan vi anta at Oslo er mer sosialt segregert enn Bergen, som igjen er mer segregert enn Tromsø. I det videre arbeidet med dette prosjektet vil det derfor være viktig å utvikle et brukbart mål for sosial segregering i en bykontekst. I litteraturen om politisk deltakelse er det gjort forsøk på å analysere sammenhenger mellom ulike urbane kontekster og politisk deltakelse.²⁰ Slike studier blir naturlige utgangspunkt for det videre arbeidet i dette prosjektet.

Et hovedinntrykk fra gjennomgangen av spørreskjemamaterialet er at byborgerne ikke er politisk passive eller apatiske. De er tvert imot ganske aktive, kanskje mer aktive enn vi kunne forvente ut fra hva vi vet om valgdeltakelse og oppslutning om de politiske partiene. Syv av ti diskuterer politikk minst en gang i uken med den nærmeste familien, to av ti har engasjert seg for å påvirke utfallet av en enkeltsak i løpet av de siste to årene og tre av fire tar del i frivillig organisasjonsvirksomhet. Mange av disse oppfatter ulønnet organisasjonsarbeid og andre lokalsamfunnsaktiviteter som politiske aktiviteter. Ser vi på deltakelsespotensialet, de som oppgir at de kunne tenke seg å delta i ulike aktiviteter, er det også betydelig. Det gjelder også de formelle deltakelseskanalene, som det å påta seg et kommunalt tillitsverv. Av dette kan vi trekke konklusjo-

²⁰ Se for eksempel Oliver (1999)

nen at ikke-deltakelse bare sjelden skyldes mistillit til eller frakobling fra det politiske systemet. Mye av den mer direkte deltakelsen er rettet seg også mot de tradisjonelle politiske institusjonene. For eksempel oppgir 15 % av de spurte at de i løpet av de siste to årene har henvendt seg til en kommune- eller bydelspolitiker. Fra andre undersøkelser vet vi at det kun er en liten andel av hjemmesitterne ved kommunevalgene som er vedvarende hjemmesittere. Bernt Aardal har påpekt at kun 12 % av velgerne satt hjemme ved to påfølgende kommunevalg (Aardal 2002:36). Det tyder heller ikke på apati eller avstandtagen fra det politiske systemet.

De yngste velgerne har vært omfattet med spesiell interesse fordi de har deltatt mindre ved valg enn andre aldersgrupper. Særlig dersom den lave deltakelsen fra de unge tolkes som et generasjonsfenomen, kan det være grunn til engstelig seg for legitimiteten til de politiske institusjonene i fremtiden. Men baserer vi oss på resultatene fra denne undersøkelsen, er det ikke så stor grunn til å bekymre seg for innbyggernes forhold til institusjonene. Det er større grunn til å stille spørsmål ved de samme institusjonenes åpenhet overfor de yngre aldersgruppene. Et interessant funn, som ikke er et enkeltstående resultat fra denne undersøkelsen, er at villigheten til å delta er stor blant de unge. Og det gjelder for så vel konvensjonelle som for mer ukonvensjonelle deltakelsesformer at de unge er like villige til å delta som de eldre velgerne. De unge er underrepresentert blant dem som stemmer ved valg, og de er underrepresentert blant partimedlemmene. Men de er godt representert blant dem som er aktive i enkeltsaker. Forklaringene på lav deltakelse blant de unge bør søkes i de politiske institusjonene heller enn hos de unge selv. Vår undersøkelse tyder på at de vil, men at de ikke slipper til.

Men om forskjellene mellom aldersgruppene ikke er så store som vi kanskje skulle anta, viser undersøkelsen at det fremdeles er store forskjeller mellom grupper med ulik sosial status, og enkelte tegn tyder på at forskjellene kan tilta snarere enn avta i årene fremover. Utdannelse har, som vist flere andre steder, liten betydning for deltakelse gjennom valg og ingen effekt på partideltakelsen. Partiene har hatt en viktig skoleringsfunksjon i forhold til de gruppene som i utgangspunktet har hatt få individuelle politiske ressurser. Derfor har de dratt med grupper som ellers er underrepresentert i politiske tillitsposisjoner. Men når vi ser på de mer uformelle deltakelsesformene, som enkeltsaksengasjementet, er de sosiale forskjellene betydelige. Kun 7 % innenfor den gruppen som ikke har utdanning utover grunnskolen oppga at de hadde engasjert seg i en enkeltsak. 34 % av dem med mer enn seks års utdanning hadde engasjert seg i en enkeltsak. Jo mer uformelle aktivitetene er, desto større er de sosiale skjevhetene i deltakelsesmønsteret.

Når vi samtidig ser at det skjer en forskyvning mellom deltakelsesformene, slik at en større andel av den politiske deltakelsen kanaliseres gjennom de direkte, uformelle kanalene, er det grunn til å reise spørsmål om deltakelsesmønsteret også blir skjeve-

re. De kollektive massemobiliseringsorganisasjonene svekkes. Politisk aktivitet blir i større grad individuelt innrettet og basert på individuelle ressurser. Mange vil nok se på fremveksten av nye politiske uttrykksformer som en vitalisering av lokaldemokratiet, men baksiden av medaljen er at utviklingen kan redusere de svakestes innflytelse og, til slutt, koble disse fra de politiske institusjonene. Vi ser spor av disse ulikhetene også når vi ser på ulike sosiale gruppers politikoppfatning. De mest aktive ser på politikk som konkret og praktisk konfliktløsning, mens de minst aktive knytter politikk til institusjonene. Politikk er for dem noe som foregår et annet sted. Jo mer en gruppe deltar i en samfunnsaktivitet, desto mer tilbøyelig er denne gruppen til å betrakte denne aktiviteten som politisk. Dette indikerer at de aktive er opptatt av det praktiske konfliktløsningselementet i politikken.

På et annet område er det meget små forskjeller i dette materialet. Den politiske deltakelsen blant henholdsvis kvinnelige og mannlige byborgere utviser ingen vesentlige ulikheter. Det er ingen signifikante forskjeller mellom menn og kvinner når det gjelder verken formelle eller uformelle deltakelsesformer, i alle fall så lenge vi holder oss til den faktiske aktiviteten. En mulig forklaring kan være at urbane livsformer er preget av et mindre tradisjonelt kjønnsrollemønster enn de rurale livsformene. Bykonteksten stimulerer til lik samfunnsdeltakelse mellom kjønnene.

Studier av lokalpolitisk rekruttering har vist at opplevelse av tidskonflikt er en betydningsfull begrunnelse for å trekke seg ut av politikken, eventuelt for ikke å delta i det hele tatt. De opplever problemer med å prioritere mellom familieliv, arbeid og politiske tillitsverv. Men det er viktig å huske på at slike undersøkelser måler opplevelser av tidsbruk, ikke hva de spurte faktisk bruker tid på. Folk opplever tidsbruk svært ulikt. Toleranse for stress varierer. Det som oppleves som travelt for én kan fremstå som noe nær uvirksomhet for en annen. Opplevelsen av tidskonflikt er reell nok, men en slik opplevelse er ikke nødvendigvis uttrykk for faktiske ulikheter i tidsbruk.

Våre data viser at de som presumptivt har best tid, de som ikke er yrkesaktive, også er politisk passive. Tid kan derfor ikke være hele forklaringen på politisk passivitet. I stedet kan det synes som om tilknytning til fellesskap virker politisk inkluderende. Yrkeslivet representerer integrering i et fellesskap som kan lede inn i politisk aktivitet. Gjennom yrkeslivet får folk sosiale impulser. I tillegg er det trolig mange som får politisk skolering gjennom fagforeningsaktivitet. Tidsbruk og tidskonflikt er således ikke en tilstrekkelig forklaring på politisk passivitet. Variasjoner i samfunnsintegrasjon fremstår som en vel så betydningsfull forklaring på variasjon i deltakelse.

Materialet viser at noen er spesielt aktive. I prosjektets videre gang skal vi forsøke å identifisere disse: Hvem er de? Hva skiller dem fra de mindre aktive eller de passive? Finnes det aktivistgrupper med ulik orientering? Finnes det et deltakelseshierarki eller finner vi i stedet et differensiert deltakelsesmønster der ulike grupper deltar i ulike aktiviteter? Hvilke kanaler tar de i bruk for å fremme sine politiske synspunkter, og

i hvilken grad kanaliserer de sitt engasjement gjennom byenes formelle politiske institusjoner? I hvilken grad og på hvilke måter knytter aktivistene seg til en offentlighet? Hvem oppfatter de at de representerer? En del av disse spørsmålene kan belyses gjennom spørreskjemamaterialet. Vi skal søke å utvikle en mer nyansert klassifisering av politiske aktiviteter, samt å bygge mål på aktivisme. Slik kan vi identifisere profiler for de mest aktive og de mest passive. Vi vil også se etter indikasjoner på hva som kan bringe de passive ut av passivitet.

Men i tillegg skal vi gjennom våre to case-studier fra Bergen studere aktivisme i to konkrete saker. Case-studiene gjør det mulig å undersøke hvordan aktivistgrupper organiserer sitt arbeid og hvordan de forholder seg til omgivelsene, både politiske institusjoner og den bredere offentlighet. Hvilke typer relasjoner etableres mellom eliter og befolkning?

Mye spennende arbeid gjenstår. Gjennomgangen av spørreskjemamaterialet har gitt flere observasjoner som det videre arbeidet vil bygge på. Én observasjon er at det slett ikke står så dårlig til med byborgernes politiske aktivitet. En annen observasjon, som kanskje ikke gir like stort grunnlag for optimisme, er at den politiske deltakelsen fremdeles er sosialt skjevfordelt, og dette gjelder i særlig grad de uformelle aktivitetene. I den grad politisk deltakelse forskyver seg fra de tradisjonelle kanalene over til de mindre tradisjonelle og mer uformelle, er det grunn til å være avventende kritisk til utviklingen. I et nyere bidrag om samfunnsdeltakelse i en amerikansk kontekst reises spørsmålet om kanalene inn til politiske beslutningsfora er *for åpne* for sterke og velorganiserte grupper, mens de samme beslutningene er utilgjengelige for mindre ressurssterke grupper (Fiorina 1999:409) Er vi vitne til en profesjonalisering av politisk innflytelse?

Litteratur

- Almond, Gabriel A. og Sidney Verba (1989) *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications.
- Baldersheim, Harald (1997) «Har fylkeskommunen ei framtid?», i Harald Baldersheim, Jan Fridthjof Bernt, Terje Kleven og Jørn Rattsø (red.): *Kommunalt selvstyre i velferdsstaten*. Oslo: Tano Aschehoug
- Bjørklund, Tor (1999) *Et lokalvalg i perspektiv. Valget i 1995 i lys av sosiale og politiske endringer*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Bjørklund, Tor og Jo Saglie (2000) *Lokalvalget i 1999. Rekordlav og rekordhøy deltakelse*. Rapport 12:2000. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Bäck, Henry (2000) *Kommunpolitiker i den stora nyordningens tid*. Malmö: Liber.
- Bäck, Henry (2001) «Territorialpolitikens centrifug: en stad och en region illustrerar», i Anne Lise Fimreite, Helge O. Larsen og Jacob Aars (red.): *Lekmannsstyre under press. Festskrift til Audun Offerdal*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Eckstein, Harry (1966) *Division and cohesion in democracy: A Study of Norway*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Fiorina, Morris (1999) «Extreme Voices: A Dark Side of Civic Engagement», i Theda Skocpol og Morris Fiorina (red.): *Civic Engagement in American Democracy*. Washington D.C., NY: Brookings Institution Press/Russell Sage Foundation.
- Hansen, Tore, Ingunn Opheim Ellis og Anne Lise Fimreite (2002) «Spiller egenskapene ved kommunene noen rolle for valgdeltakelsen ved kommunevalg?», i Bernt Aardal (red.): *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget
- Hill, Dilys M. (2000) *Urban Policy and Politics in Britain*. London: Macmillan.
- Jamil, Ishtiaq (1991) «Size and Local Democracy in Norway». Bergen: LOS-senteret, LOS-notat 91/43.
- Jensen, Thor Øyvind (2000) «Den politiske forbruker», i Tor Blindheim, Thor Øyvind Jensen og Frode Nyeng: *Forbrukeren. Helt, skurk eller offer? 2. utgave*. Oslo: Capellen akademisk forlag.
- Klein, Naomi (2000) *No Logo*. London: Flamingo.
- Milbrath, Lester (1965) *Political Participation. How and Why Do People Get Involved in Politics?* Chicago: Rand McNally & Company.

- Oliver, J. Eric (1999) «The Effects of Metropolitan Economic Segregation on Local Civic Participation», *American Journal of Political Science*, vol. 43, no 1.
- Petterson, Per Arnt and Lawrence E. Rose (1996) «Participation in Local Politics in Norway: Some Do, Some Don't; Some Will, Some Won't», *Political Behavior*, vol. 18, no. 1.
- Phillips, Anne (1995) *The Politics of Presence*. Oxford: Clarendon Press.
- Putnam, Robert D. (1993) *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, Robert D. (2000) *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. NY, London, Toronto, Sydney, Singapore: Simon & Schuster.
- Ringkjøb, Hans Erik (2000) «Tar partiene representativitet på alvor?», i Audun Offerdal og Jacob Aars (red.): *Lokaldemokratiet. Status og utfordringer. Aktuelle forskningsbidrag*. Oslo: Kommuneforlaget
- Rokkan, Stein, med Angus Campbell, Per Torsvik og Henry Valen (1970) «Citizen Participation in Political Life: a Comparison of Data for Norway and the United States», i Stein Rokkan, med Angus Campbell, Per Torsvik og Henry Valen: *Citizens, Elections, Parties. Approaches to the Comparative Study of Development*. Oslo: Universitetsforlaget
- Rose, Lawrence E. (2000) «Demokratiteori – forventninger og virkelighet», i Harald Baldersheim og Lawrence E. Rose: *Det kommunale laboratorium*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rose, Lawrence E. (2002) «Normer og Roller – borgerpliktens endelikt?», i Bernt Aardal (red.): *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Selle, Per og Bjarne Øymyr (1995) *Frivillig organisering og demokrati. Det frivillige organisasjonsnett endrer seg 1940 – 1990*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Selle, Per og Kristin Strømsnes (1997) «Medlemskap og demokrati», *Politica*, nr. 1.
- Skare, Audun (1996) «Jo mer lokalpolitikk, dess mindre partipolitikk. Om partienes rolle i lokalpolitikken», *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, (12).
- Skocpol, Theda (1999) «How Americans Became Civic», i Theda Skocpol og Morris Fiorina (red.): *Civic Engagement in American Democracy*. Washington D.C., NY: Brookings Institution Press/Russell Sage Foundation.
- Stava, Per (2002) «Valdeltaking i Norden – normer, egeninteresse eller meningsstyring?», i Bernt Aardal (red.): *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget.

- Strømsnes, Kristin (2002) «Samspeilet mellom frivillig organisering og demokrati: Teoretiske argument og empirisk dokumentasjon». Notat 9-02. Bergen: Rokkansenteret.
- Wendt, Jon Haakon (1991) «Tillit eller mistillit: Velgernes tillit til kommunepolitikerne: En studie av innbyggernes holdninger i forbindelse med en publikumsundersøkelse i seks norske kommuner». Hovedoppgave. Bergen: Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen.
- Wollebæk, Dag, Per Selle og Håkon Lorentzen (2000) *Frivillig innsats. Sosial integrasjon, demokrati og økonomi*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Aardal, Bernt (2002) «Demokrati og valgdeltakelse – en innføring og oversikt», i Bernt Aardal (red.): *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Aars, Jacob (2000) *Brukerundersøkelser som demokrativertøy*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Aars, Jacob (2001) «Rekrutteringsveier i norske kommuner». Sluttrapport. SEFOS-notat 6-2001. Bergen: Senter for samfunnsforskning.

Vedlegg 1: Spørreskjema

1. Har du i løpet av de siste to årene engasjert deg for å påvirke utfallet av noen bestemte saker?

- 1: Ja
2: Nei → Gå til spørsmål 4
3: Husker ikke → Gå til spørsmål 4

HVIS JA PÅ SPM 1.

2. Hvilke saker gjelder dette?
NOTÉR

HVIS JA PÅ SPM 1.

3. På hvilke måter har du engasjert deg i disse sakene?

- 1: Har skrevet leserinnlegg i avisen
2: Har arbeidet for å få mediedekning på annen måte
3: Har drøftet saken(e) i parti eller organisasjon jeg er medlem i
3: Har kontaktet en kommune- eller bydelspolitiker
4: Har kontaktet ansatte i kommune- eller bydelsadministrasjonen
5: Har kontaktet andre ressurspersoner i nærmiljø eller kommune
6: Har selv vært med å organisere underskriftskampanje
7: Har selv vært med å ta initiativ til aksjon
8: Har skrevet under på underskriftskampanje
9: Har deltatt i aksjon
10: Andre måter
NOTÉR

4. Er du for tiden betalende medlem av et politisk parti?

- 1: Ja
2: Nei → Gå til spm. 6
3: Husker ikke → Gå til spm. 6

HVIS JA PÅ SPM 4.

5. Hvilket parti er du medlem av?

- 1: Arbeiderpartiet
2: Fremskrittspartiet
3: Høyre
4: Kristelig folkeparti
5: Rød valgallianse
6: Senterpartiet
7: Sosialistisk venstreparti
8: Venstre
9: Andre
10: Husker ikke

HVIS NEI PÅ SPM 4.

6. Kunne du tenke deg å bli medlem av et politisk parti?

- 1: Ja
- 2: Nei
- 3: Vet ikke

7. Sto du på en valgliste ved forrige kommunevalg, i 1999?

- 1: Ja
- 2: Nei → Gå til spørsmål 9
- 3: Husker ikke → Gå til spørsmål 9

HVIS JA PÅ SPM 7.

8. Ble du valgt inn i kommunestyret?

- 1: Ja, som representant
- 2: Ble valgt inn som vararepresentant
- 3: Nei

9. Sitter du i et bydelsutvalg i inneværende valgperiode?

- 1: Ja
- 2: Nei

10. Innehar du andre kommunale tillitsverv (nemnder, råd, utvalg) i inneværende valgperiode?

- 1: Ja
- 2: Nei

11. Kunne du tenke deg å stå på en liste til kommunevalg dersom du blir spurt om det ved neste kommunevalg?

- 1: Ja
- 2: Nei
- 3: Vet ikke

12. Kunne du tenke deg å motta et kommunalt tillitsverv (nemnder, råd, utvalg) dersom du blir spurt om det etter neste kommunevalg?

- 1: Ja
- 2: Nei
- 3: Vet ikke

13. Kunne du tenke deg å sitte i et bydelsutvalg dersom du blir spurt om det etter neste kommunevalg?

- 1: Ja

- 2: Nei
- 3: Vet ikke

14. Da du vokste opp, var det noen i din nærmeste familie som var medlem av kommunestyret eller innehadde andre kommunale tillitsverv?

- 1: Ja
- 2: Nei
- 3: Vet ikke/husker ikke

15. Da du vokste opp, hvor ofte diskuterte dere politikk i din nærmeste familie?

- 1: Daglig
- 2: En gang i uken
- 3: En gang i måneden
- 4: Sjeldnere
- 5: Aldri
- 6: Husker ikke

16. Hvor ofte diskuterer dere politikk i din nærmeste familie nå?

- 1: Daglig
- 2: En gang i uken
- 3: En gang i måneden
- 4: Sjeldnere
- 5: Aldri
- 6: Husker ikke

17. Hvilke av de følgende beskrivelsene mener du passer best på ordet politikk?

- 1: Kamp om innflytelse
- 2: Fordeling av knappe goder
- 3: Løsning av konflikter innenfor et fellesskap
- 4: Det som faktisk foregår i kommunestyre, fylkesting og Storting

18. Dersom du var opptatt av en sak, hvor sannsynlig er det at du vil forsøke å påvirke utfallet av saken?

- 1: Svært sannsynlig
- 2: Nokså sannsynlig
- 3: Verken/eller
- 4: Nokså usannsynlig
- 5: Svært usannsynlig
- 6: Vet ikke

19. Dersom du ønsket å påvirke utfallet av en sak, hvilken fremgangsmåte ville du velge?

- 1: Ville skrive leserinnlegg i avisen
- 2: Ville arbeide for å få mediedekning på annen måte

- 3: Ville drøfte saken i parti eller organisasjon jeg er medlem i
- 4: Ville kontakte en kommune- eller bydelspolitiker
- 5: Ville kontakte ansatte i kommune- eller bydelsadministrasjonen
- 6: Ville kontakte andre ressurspersoner i nærmiljø eller kommune
- 7: Ville organisere underskriftskampanje
- 8: Ville organisere aksjon
- 9: Andre måter _____
- 10: Ville sannsynligvis ikke ha foretatt meg noe spesielt
- 11: Ikke sikker

20. Når du gjør innkjøp av dagligvarer, hvor viktige er de følgende hensynene for deg?

a) At varene er billige

- 1: Svært lite viktig
- 2: Nokså lite viktig
- 3: Verken/eller
- 4: Nokså viktig
- 5: Svært viktig
- 9: Vet ikke

b) At varene har god kvalitet

- 1: Svært lite viktig
- 2: Nokså lite viktig
- 3: Verken/eller
- 4: Nokså viktig
- 5: Svært viktig
- 9: Vet ikke

c) At varene er produsert på en måte som ivaretar miljøet

- 1: Svært lite viktig
- 2: Nokså lite viktig
- 3: Verken/eller
- 4: Nokså viktig
- 5: Svært viktig
- 9: Vet ikke

d) At ingen av dem som har vært med å produsere varene har lidd overlast

- 1: Svært lite viktig
- 2: Nokså lite viktig
- 3: Verken/eller
- 4: Nokså viktig
- 5: Svært viktig
- 9: Vet ikke

21. I hvilken grad opplever du *felleskap* med personer bosatt i

de følgende geografiske områdene

a) Nabolaget eller nærmiljøet

- 1: Svært liten grad
- 2: Nokså liten grad
- 3: Verken/eller
- 4: Nokså stor grad
- 5: Svært stor grad
- 9: Vet ikke

b) Bydelen du bor i

- 1: Svært liten grad
- 2: Nokså liten grad
- 3: Verken/eller
- 4: Nokså stor grad
- 5: Svært stor grad
- 9: Vet ikke

c) Byen

- 1: Svært liten grad
- 2: Nokså liten grad
- 3: Verken/eller
- 4: Nokså stor grad
- 5: Svært stor grad
- 9: Vet ikke

d) Fylket

- 1: Svært liten grad
- 2: Nokså liten grad
- 3: Verken/eller
- 4: Nokså stor grad
- 5: Svært stor grad
- 9: Vet ikke

e) Landsdelen (Vestlandet, Østlandet, Nord-Norge)

- 1: Svært liten grad
- 2: Nokså liten grad
- 3: Verken/eller
- 4: Nokså stor grad
- 5: Svært stor grad
- 9: Vet ikke

f) Norge som helhet

- 1: Svært liten grad

- 2: Nokså liten grad
- 3: Verken/eller
- 4: Nokså stor grad
- 5: Svært stor grad
- 9: Vet ikke

g) Europa

- 1: Svært liten grad
- 2: Nokså liten grad
- 3: Verken/eller
- 4: Nokså stor grad
- 5: Svært stor grad
- 9: Vet ikke

22. I løpet av *de siste 12 månedene*, hvor ofte har du gjort ulønnet organisasjonsarbeid?

- 1: Daglig
- 2: Ukentlig
- 3: Månedlig
- 4: Sjeldnere
- 5: Aldri

23. Har du gjort noe av følgende i løpet av *de siste to årene*?

- 1: Deltatt i dugnadsarbeid eller lignende
- 2: Vært til stede på et offentlig møte eller en høring der spørsmål angående bydelen eller kommunen din har blitt drøftet
- 3: Vært tilstede på foreldremøter for skolebarn eller lignende møter
- 4: Vært tilstede på borettslagsmøter, sameiemøter eller lignende

24. Opplever du at noen av disse aktivitetene har et politisk innhold?

- 1: Ja
- 2: Nei → Gå til spørsmål 26
- 3: Vet ikke/Ingen mening → Gå til spørsmål 26

HVIS JA PÅ SPM 24:

25. Hvilke aktiviteter oppfatter du som politiske?

NOTÉR:

26. Hvor mange foreninger, lag eller organisasjoner er du medlem av i alt?

NB! Se bort fra partimedlemskap

Antall: _____

27. Hvor mange av disse foreningene, lagene eller organisasjonene har du tillitsverv i? **NB! Se bort fra partimedlemskap**

Antall: _____

28. Om lag hvor mange ganger har du vært på møte i disse foreningene, lagene eller organisasjonene i løpet av de siste 12 månedene? **NB! Se bort fra partimedlemskap**

Antall: _____

29. Vil du si at folk flest stort sett er til å stole på?

- 1: Ja
- 2: Nei
- 3: Vet ikke

30. Vil du si at lokalpolitikere i din kommune stort sett er til å stole på?

- 1: Ja
- 2: Nei
- 3: Vet ikke

31. Vil du si at næringslivsledere i din kommune stort sett er til å stole på?

- 1: Ja
- 2: Nei
- 3: Vet ikke

32. Hvor ofte benytter du deg av følgende fritids- og kulturtilbud?

- a) Kafe, pub eller restaurant

- 1: Daglig
- 2: En gang i uken
- 3: En gang i måneden
- 4: Sjeldnere
- 5: Aldri
- 6: Husker ikke

- b) Kino

- 1: Daglig
- 2: En gang i uken
- 3: En gang i måneden
- 4: Sjeldnere
- 5: Aldri
- 6: Husker ikke

- c) Teater

- 1: Daglig

- 2: En gang i uken
- 3: En gang i måneden
- 4: Sjeldnere
- 5: Aldri
- 6: Husker ikke

d) Idrettsarrangement

- 1: Daglig
- 2: En gang i uken
- 3: En gang i måneden
- 4: Sjeldnere
- 5: Aldri
- 6: Husker ikke

e) Konsert/opera

- 1: Daglig
- 2: En gang i uken
- 3: En gang i måneden
- 4: Sjeldnere
- 5: Aldri
- 6: Husker ikke

33. Stemte du ved siste stortingsvalg, nå i høst?

- 1: Ja
- 2: Nei → Gå til spørsmål 201
- 3: Husker ikke → Gå til spørsmål 201

HVIS JA PÅ SPM 33.

34. Hvilket parti stemte du på?

- 1: Arbeiderpartiet
- 2: Fremskrittspartiet
- 3: Høyre
- 4: Kristelig folkeparti
- 5: Rød valgallianse
- 6: Senterpartiet
- 7: Sosialistisk venstreparti
- 8: Venstre
- 9: Andre
- 10: Husker ikke

Bakgrunnsspørsmål:

201. Hvilket år er du født?

202. Hvor mange års utdanning utover grunnskolen har du?
203. Er du yrkesaktiv? I tilfellet, er du ansatt i offentlig eller privat sektor?
- 1: Offentlig
 - 2: Privat
 - 3: Ikke yrkesaktiv
204. Er det barn under 18 år i husstanden?
- 1: Ja
 - 2: Nei
205. Hvilken bydel bor du i?
- 1: Bjerke
 - 2: Bygdøy-Frogner
 - 3: Bøler
 - 4: Ekeberg-Bekkelaget
 - 5: Furuset
 - 6: Gamle Oslo
 - 7: Grefsen-Kjelsås
 - 8: Grorud
 - 9: Grünerløkka-Sofienberg
 - 10: Hellerud
 - 11: Helsefyr-Sinsen
 - 12: Lambertseter
 - 13: Manglerud
 - 14: Nordstrand
 - 15: Romsås
 - 16: Røa
 - 17: Sagene-Torshov
 - 18: Sogn
 - 19: St. Hanshaugen – Ullevål
 - 20: Stovner
 - 21: Søndre Nordstrand
 - 22: Ullern
 - 23: Uranienborg-Majorstuen
 - 24: Vinderen
 - 25: Østensjø
206. Kjønn
- 1: Mann
 - 2: Kvinne

NOTATSERIE ROKKANSENTERET (ISSN 1503-0946)

Notatene kan bestilles fra Rokkansenteret, tlf. 55 58 97 10,
e-post: post@rokkauib.no, <http://www.rokkansenteret.uib.no>

NR

- 30-2002** *Jacob Aars*: «Byfolk og politikk. Gjennomgang av data fra en befolkningsundersøkelse i Bergen, Oslo og Tromsø». Desember 2002.
- 29-2002** *Dag Arne Christensen og Jacob Aars*: «Teknologi og demokrati. Med norske kommuner på nett!». Desember 2002.
- 28-2002** *Sturla Gjesdal, Peder R. Ringdal, Kjell Haug and John Gunnar Mæland*: «Medical Predictors of Disability Pension in Long-Term Sickness Absence. December 2002. HEB.
- 27-2002** *Jan Erik Askildsen, Badi H. Baltagi and Tor Helge Holmås*: «Will Increased Wages Reduce Shortage of Nurses? A Panel Data Analysis of Nurses' Labour Supply». December 2002. HEB.
- 26-2002** *Dag Arne Christensen*: «Hovedtyper av valgordninger. Proporsjonalitet eller politisk styring?». Desember 2002.
- 25-2002** *Knut Grove*: «Mellom 'non-intervention' og 'samfundsvillie'. Statleg og kommunal regulering av økonomisk verksemd i Norge på 1800-talet». Desember 2002.
- 24-2002** *Knut Grove*: «Frå privat initiativ til kommunalt monopol. Lysverk, sporvegar og renovasjon i Bergen og Oslo 1850–1935». Desember 2002.
- 23-2002** *Anne Lise Fimreite, Yngve Flo og Jacob Aars*: «Generalistkommune og oppgavedifferensiering. Tre innlegg». Desember 2002.
- 22-2002** *Fredrik Andersson and Kai A. Konrad*: «Human Capital Investment and Globalization in Extor-tionary States». December 2002. The Globalization Program.
- 21-2002** *Fredrik Andersson and Kai A. Konrad*: «Globalization and Risky Human Capital Invest-ment». December 2002. The Globalization Program.
- 20-2002** *Augustín José Menéndez m.fl.*: «Taxing Europe. The Case for European Taxes in Federal Perspec-tive». December 2002. The Globalization Program.
- 19-2002** *Marit Tjomsland*: «Arbeidsinnvandrings-situasjonen i Norge etter 1975». November 2002. Global-iseringsprogrammet.
- 18-2002** *Tom Christensen and Per Læg Reid*: «Trust in Government — the Relative Importance of Service Satisfaction, Political Factors and Demography». November 2002.
- 17-002** *Per Læg Reid, Runolfur Smari Steinthorsson and Baldur Thorhallsson*: «Europeanization of Public Administration: Effects of the EU on the Central Administration in the Nordic States». Novem-ber 2002.
- 16-2002** *Ivar Bleiklie*: «Hierarchy and Specialization. On Institutional Integration of Higher Education Systems». Oktober 2002.
- 15-2002** *Tom Christensen and Per Læg Reid*: «Complex Patterns of Interaction and Influence Among Poli-tical and Administrative Leaders». October 2002.
- 14-2002** *Atle Møen*: «Den globale produksjonen av symbol og kunnskap. Verdsflukt og verdsherredøm-me». September 2002. Globaliseringsprogrammet.
- 13-2002** *Johannes Hjellbrekke*: «Globalisering som utfordring til samfunnsvitskapane». September 2002. Globaliseringsprogrammet.

- 12-2002** *Nina Berven*: «National Politics and Global Ideas? Welfare, Work and Legitimacy in Norway and the United States». September 2002. . The Globalization Program.
- 11-2002** *Knut Helland*: «Den opprinnelige symbiosen mellom fotball og presse». September 2002.
- 10-2002** *Marjoleine Hooijkaas Wik*: «Mangfold eller konformitet? Likheter og forskjeller innenfor og mellom fem statlige tilknytningsformer». August 2002.
- 9-2002** *Kristin Strømsnes*: «Samspillet mellom frivillig organisering og demokrati: Teoretiske argument og empirisk dokumentasjon». August 2002.
- 8-2002** *Torstein Haaland*: «Tid, situasjonisme og institusjonell utakt i systemer». Juli 2002.
- 7-2002** *Ingvild Halland Ørnsrud*: «Mål- og resultatstyring gjennom statlige budsjettreformer». Juli 2002.
- 6-2002** *Tor Helge Holmås*: «Keeping Nurses at Work: A Duration Analysis». June 2002. HEB.
- 5-2002** *Elin Aasmundrud Mathiesen*: «Fritt sykehusvalg. En teoretisk analyse av konkurranse i det norske sykehusmarkedet». Juni 2002. HEB.
- 4-2002** *Christian Madsen*: «Spiller det noen rolle? – om hverdagen på nye og gamle sykehjem». Juni 2002.
- 3-2002** *Jan-Kåre Breivik, Hilde Haualand og Per Solvang*: «Roma – en midlertidig døv by! Deaflympics 2001». Juni 2002.
- 2-2002** *Jan-Kåre Breivik, Hilde Haualand and Per Solvang*: «Rome – a Temporary Deaf City! Deaflympics 2001». June 2002.
- 1-2002** *Håkon Høst*: «Lærlingeordning eller skolebasert utdanning i pleie- og omsorgsfagene?». April 2002.